

SWOT

KVARTALNI EKONOMSKI MONITOR

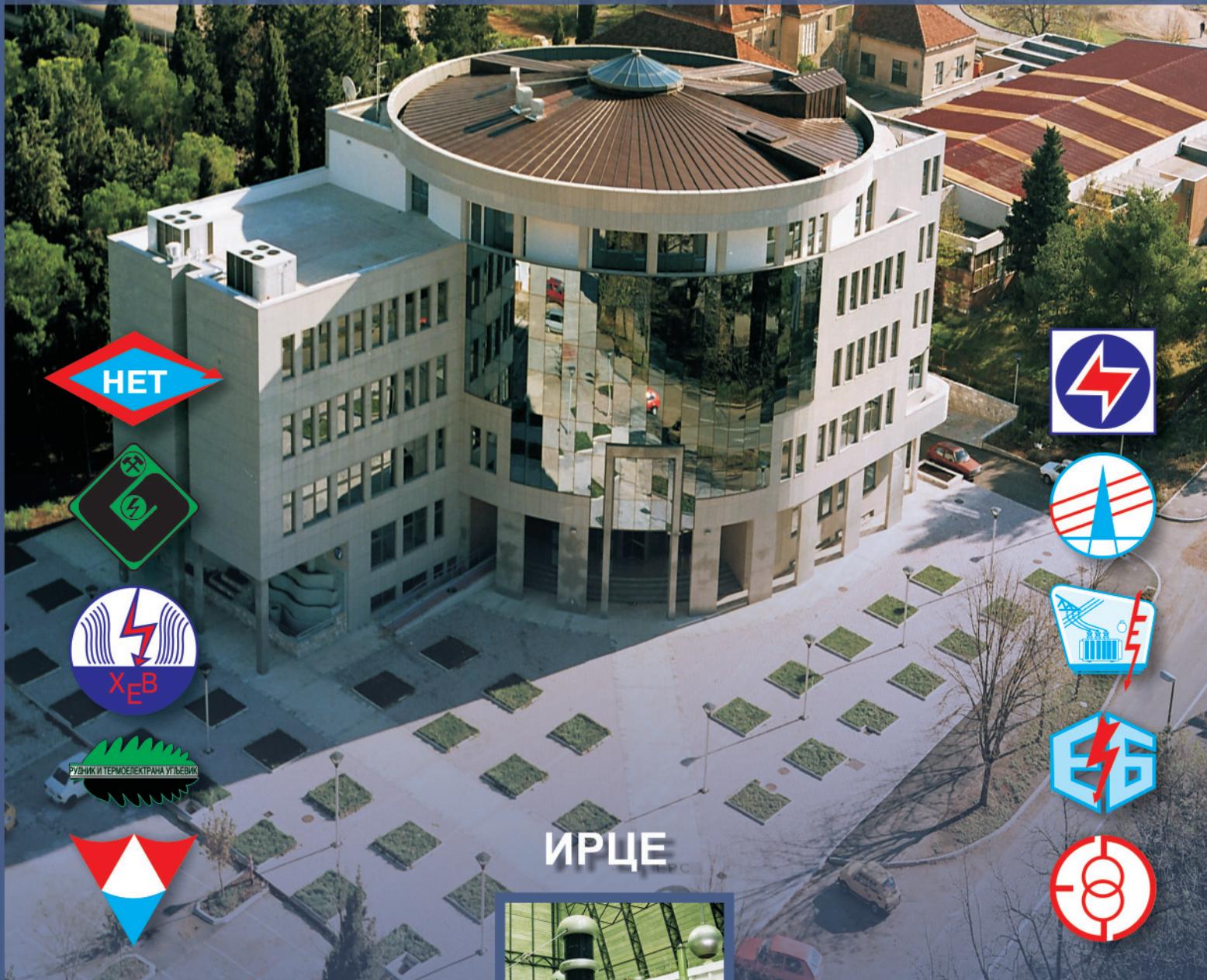
GODINA I ■ BROJ 1 ■ JUNI 2010 ■ BESPLATNO

**Ekonomска неизвесност - ima li kraja
Šta donosi sutra**

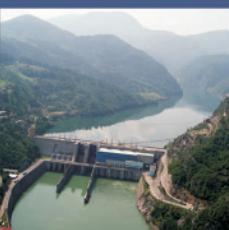
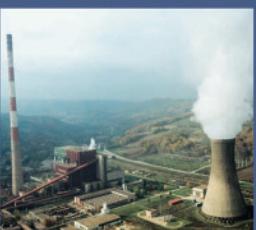

Мјешовити Холдинг "Електропривреда Републике Српске"

ИРЦЕ

www.ers.ba

Poštovani čitaoci

Udruženje ekonomista Republike Srpske SWOT na svom razvojnom putu pravi još jedan korak naprijed. Kao ozbiljan akter na ekonomskoj sceni Republike Srpske odlučili smo se na novi iskorak - pokretanje kvartalnog ekonomskog monitora koji će izlaziti četiri puta godišnje. Cilj ovog projekta je jednostavan. Čitaocima želimo da ponudimo objektivnu ekonomsku sliku Bosne i Hercegovine, s posebnim naglaskom na Republiku Srpsku, zasnovanu na stručnim i nepristrasnim analizama

na osnovu raspoloživih statističkih podataka i prognoza domaćih i međunarodnih statističkih agencija i finansijskih institucija. Objektivan i analitički prikaz prilika u domaćoj ekonomiji posebnu težinu dobija u svjetlu globalnih ekonomskih previranja, koja nas, nažalost, nisu mimošla. U prvom broju analiziramo posljedice uticaja globalne ekonomske krize na domaću privredu i bankarski sektor. Pad BDP-a, smanjenje proizvodnje u većini industrijskih sektora, zamrzavanje kreditiranja, odliv depozita, smanjenje priliva inostranih investicija, te rast nezaposlenosti i kamata samo su neke od tema kojima su se bavili autori analiza.

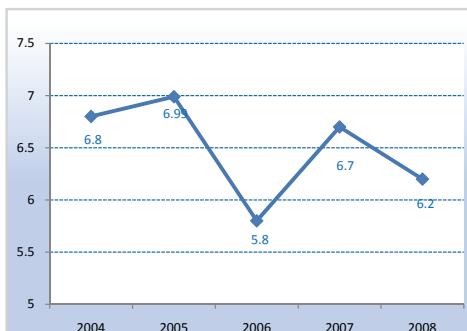
Imajući u vidu regionalnu refleksiju i povezanost ekonomskog prostora pod lupu stavljamo i ekonomije dvije vodeće zemlje regiona - Srbije i Hrvatske. U prvom broju smo počeli, a u narednim ćemo nastaviti da analiziramo i najinteresantnije svjetske teme i probleme.

Uz brojne seminare i okrugle stolove koje smo do sada organizovali, te internet prezentaciju, smatramo da ćemo pokretanjem kvartalnog ekonomskog monitora napraviti još jedan korak ka temeljnijem informisanju javnosti o ekonomskim prilikama i izazovima koji su pred nama.

Saša Grabovac
glavni i odgovorni urednik

Analiza makroekonomskih pokazatelja RS i FBiH

Realni rast
BDP-a RS

4-12

IMPRESUM

Glavni i odgovorni urednik: Saša Grabovac

Uređivački kolegijum: Miloš Todorović, Goran Račić, mr Saša Petković, mr Aleksandar Ljuboja, mr Aleksandra Simić, Bojan Jojić, Branka Ružević, Igor Sekulić, mr Marijana P. Milić, mr Mirjana Čomić, mr Nebojša Balaban, Ognjen Aleksić, Predrag Duduković, mr Slavko Simić, mr Ognjen Đukić, Mirko Bošnjak, Darko Gavrilović, Predrag Klincov.

Lektor: Aleksandra Duduković, **Dizajn i grafička priprema:** SWOT, **Štampa:** "Nezavisne novine", Banja Luka, **Tiraž:** 1.000 primjeraka, **Broj:** 01/2010.

Časopis izlazi četiri puta godišnje. Sva prava zadržana: Udruženje ekonomista RS SWOT. Svako umnožavanje i distribucija bez pisanoг odobrenja Udruženja ekonomista RS SWOT je zabranjeno.

Osnivač i izdavač: Udruženje ekonomista RS SWOT, Dragiše Vasića 13, 78 000 Banja Luka, ţiro račun Nova banka Banja Luka 555-007-00223898, JIB: 4402742510005, matični broj: 11029353, br. sudskog rješenja: F – 1–208/7, Udruženje ekonomista RS SWOT je upisano u Registar izdavača pod rednim brojem 291, na osnovu Rješenja Ministarstva prosvjete i kulture RS br. 07.030–053–162–9/10.

E-mail: info@swot.ba, sekretar@swot.ba, **Internet adresa:** www.swot.ba, **Tel:** 051 322 960, **Fax:** 051 322 961

Intervju

14

Objektivnim analizama ukazujemo na pravo stanje ekonomije RS

Region

17

Likvidnost privrede najveći izazov za Srbiju

Svijet

18

Dug – evropska noćna mora

Autorski članci

20

Faktoring – alternativni način finansiranja preuzeća

21

Životno osiguranje šansa za razvoj

Analiza makroekonomskih faktora RS i FBiH Rezime

Iako zvanični podaci još nisu objavljeni, postojeće procjene sugeriraju da je došlo do pada vrijednosti BDP-a RS u prošloj godini. Raspoložive procjene koje postoje za nivo BiH stavljaju pad BDP-a BiH u prošloj godini u raspon između -3% (EBRD) i -3,5% (MMF). Primarni uzrok ovog pada naravno leži u uticaju svjetske ekonomske krize koja se u značajnijem obimu počela manifestovati u zemlji u zadnjem kvartalu 2008. godine. Osnovna dva kanala putem kojih se kriza prenijela na domaću ekonomiju jesu nagli pad globalne tražnje za domaćim izvozom kao i zaustavljanje kreditnih aktivnosti bankarskog sektora.

Nije realno čekivati značajnije pozitivne pomake u toku ove godine jer je napredak domaće ekonomije u visokoj zavisnosti od stepena oporavka globalne ekonomije, a prije svega najvažnijih trgovinskih partnera - zemalja bivše Jugoslavije i EU. Dužnička kriza Grčke, kao i slične opasnosti koje prijete još nekoliko EU članica usporavaju očekivanu dinamiku oporavka i povećavaju rizik „dvostrukog pada“ u širem regionu. U skladu s tim, trenutne projekcije o kretanju BDP-a BiH za 2010. godinu kreću se između minimalnog pada i minimalnog rasta.

Stand-by aranžman sa MMF doprinijeo je očuvanju makroekonomskog stabilnosti a

MMF je poslužio kao poluga za provođenje neophodnih fiskalnih ušteda. Federacija BiH nije uspjela da do kraja maja provede preostale socijalno osjetljive reforme čime se najvjerovaljnije odgodilo povlačenje četvrte tranše od 38 miliona USD za BiH. Neuspunjavanje odredbi iz standby aranžmana predstavlja negativnu analizu uradio Centar za istraživanja i studije

prošloj godini, čime je prekinut važan izvor finansiranja domaće potrošnje. Nakon stopa rasta plasiranih kredita u RS od preko 30% godišnje, u 2009. godini je došlo do pada kreditnih plasma na od 1%. Ovaj podatak ilustruje naglu promjenu kreditne politike domaćih banaka pod instrukcijama njihovih banki-majki, koje

deksa industrijske proizvodnje RS od 17% u 2009. godini. Međutim, osim nafte, svi ostali važniji sektori industrije zabilježili su visoke stope pada u istom periodu (npr. metalni sektor -40%, drvni sektor -30%, tektilni sektor -16%, sa izuzetkom prehrane koja se zadržala na otprije like istom nivou). Najdublji pad izvozno orijentisane industrije desio se u prvom kvartalu prošle godine, nakon čega je uslijedio postepeni oporavak. Građevinski sektor još uvek ne pokazuje znakove oporavka zabilježivši pad vrijednosti radova od 31% u prvom kvartalu 2010. godine.

Nezaposlenost u RS kulminirala je u februaru 2010. godine, kada je broj zvanično nezaposlenih lica premašio cifru od 150.000. Domaće tržište rada, sa svojom izraženom nesposobnosti da se prilagodi novim ekonomskim uslovima, još dugo će patiti od posljedica globalne ekonomske krize a rješavanje ovog problema predstavljaće teško nasljeđe za nadredni period.

Nakon posljednjih smanjenja u rasponu od 10% do 25%, prosječna plata u javnoj upravi bila je za 37% veća od prosječne plate u RS u 2010. godini. Na tržištu rada u kojem svaki treći zaposleni radi u javnom sektoru, kretanje plata će i dalje ostati pod velikim uticajem plata u javnom sektoru, što nameće potrebu za definisanjem jedne dugoročnije politike plata zasnovane na jasnim principima.

van signal o ekonomskoj sigurnosti zemlje i može pogoršati kreditni rejting BiH, a time i RS. Sredstva od privatizacije Telekoma predstavljaju veoma važan raspoloživi „amortizer“ za ekonomske šokove u RS pa isti treba koristiti u najvećoj mjeri kada je kriza najizraženija.

Osnovni pokretač snažnog ekonomskog rasta iz pretkriznog perioda bila je neodrživa domaća (ali i globalna) potrošnja, koja se manifestovala kroz visok rast uvoza, porast inflacije i prihoda od PDV-a. Međutim, ekonomska kiza je nametnula „potrošačkootrežnjenje“ pa su domaćinstva u značajnom dijelu odgodila kupovinu trajnih potrošnji i luksuznih proizvoda (koji su pretežno uvozni), što se pozitivno odrazilo na smanjenje spoljnotrgovinskog deficit-a.

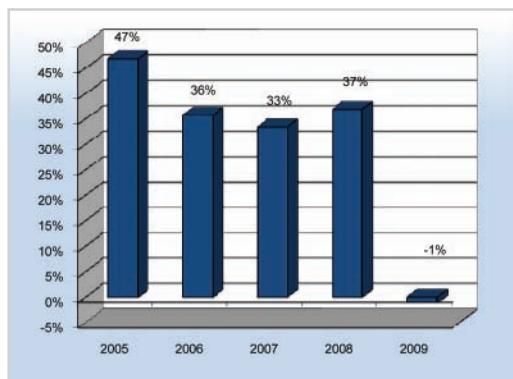
Kreditna aktivnost banaka je praktično zaustavljena u

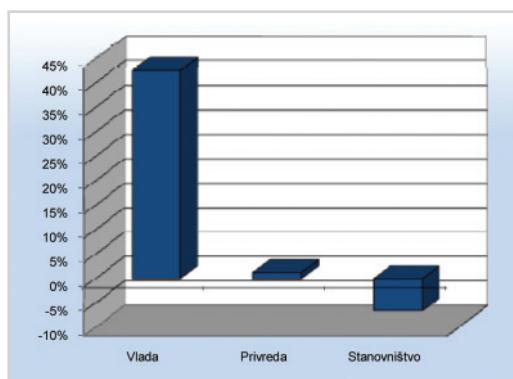
Finansijski sektor u zastoju

Ekomska kriza zaustavila je kreditne plasmane u Republici Srpskoj, a posebno privredi i stanovništvu. Prolaskom najjačeg udara ekomske krize zaustavljen je pad depozita, ali ne i rast kamata na kredite

Stopa rasta kreditnih plasmana u RS*

Promjena kreditne zaduženosti (2009/2008)

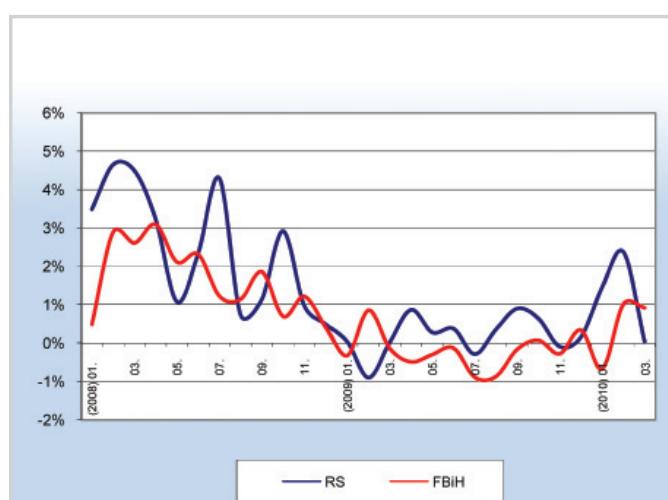

Promjena kreditne politike prema privredi

Krediti privredi su zaustavili svoj rast i pored visokih potreba domaćih preduzeća za finansiranjem. Prema tome, banke su se u kriznom periodu opredijelile za održavanje postojeće kreditne izloženosti prema privatnom sektoru, dok su se veoma teško odlučivale za nove kreditne plasmane, zbog čega su preduzeća došla u nezavidan položaj. U najgoroj poziciji našli su se preduzetnici i mala preduzeća, koji su prvi osjetili promjenu u kreditnom tretmanu bankarskog sektora, dok su u isto vrijeme bili suočeni s naglim padom potražnje i otežanom naplatom. Glavni razlozi

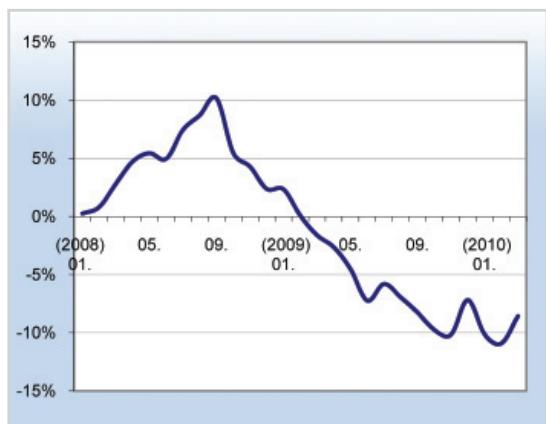
koji su uticali da domaće banke izaberu ovako opreznu kreditnu politiku jesu ozbiljni gubici koje su doživjele njihove banke-majke na tržištima Centralne i Jugozapadne Evrope, kao i porast učešća nekvalitetnih kredita (krediti koji se ne izmiruju na vrijeme i klasifikovani su u više kategorije rizika) u ukupnim kreditima privredi na gotovo 10% u RS. Uvođenje restriktivne politike domaćih banaka svakako je pogoršalo negativne posljedice ekomske krize po domaću privrodu, čiji je rast u prethodnom periodu u dobroj mjeri bio rezultat intenzivnog kreditiranja kojim su finansirane domaća potrošnja i investicije. Ipak, za razliku od Federacije BiH, kreditni plasmani privredi RS su, osim u prva tri mjeseca 2009. godine, uspjeli zadržati barem minimalne pozitivne vrijednosti.

Kreditni plasmani privredi (mjesečne promjene)

Ova razlika između dva entiteta se može dijelom objasniti nešto lošijim poslovnim ambijentom u Federaciji BiH uslijed njene nepovoljnije fiskalne pozicije, kao i značajnim kreditnim injekcijama Investiciono-razvojne banke RS u prethodnoj

godini. U prva tri mjeseca 2010. godine zabilježen je minimalan porast kreditnih aktivnosti u oba entiteta, što nam, uz dužan oprez, sugerira da dolazi do blagog i postepenog otkočenja finansijskog tržista.

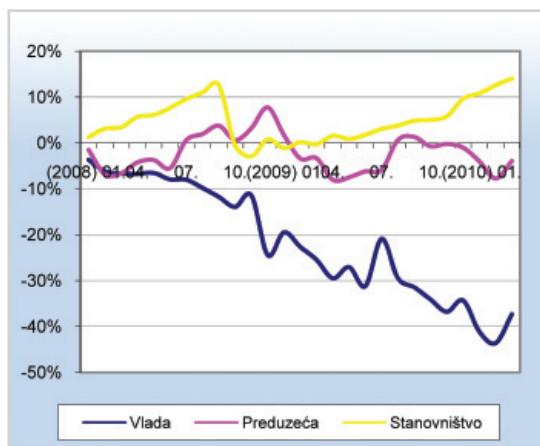

Izvor: Centralna banka BiH

Kretanje ukupnih depozita u bankama RS (promjene u odnosu na decembar 2007)

Bankarski sektor preživio "crni oktobar"

Depoziti u bankama RS u martu 2010. godine opali su za cijelih 17% u odnosu na njihov najviši iznos iz 2008. godine. Pad depozita počeo je s "bankarskom nervozom" iz oktobra 2008. godine kada je pod uticajem negativnih događaja na svjetskom finansijskom tržištu u roku od jednog mjeseca povućeno više od 800 miliona KM sa tekućih i štednih računa u BiH. Ovaj događaj je predstavljao do sada najozbiljniji ispit za otpornost finansijskog sektora RS, ali je pojava eventualnih sistemskih kvara uspješno izbjegnuta. Opadanje nivoa depozita u narednom periodu većim dijelom jeste posljedica pogoršanja likvidnosti Vladinih institucija uslijed razvoja ekonomske krize. Ohrabrujući su znaci iz početka 2010. godine o zaustavljanju ovog negativnog trenda.

Izvor: Centralna banka BiH

Kretanje depozita u bankama BiH (promjene u odnosu na decembar 2007)

Građani nastavili da štede

Građani BiH su, ipak, vratili povjerenje u bankarski sistem. Depoziti stanovništva su se u potpunosti oporavili uvećavši se za 15% u odnosu na vrijednost iz perioda "bankarske nervoze" iz oktobra 2008. godine, čime su čak blago premašili i svoju vrijednost iz pretkriznog perioda. Povećano učeće depozita stanovništva može se objasniti većom orientacijom banaka na domaće izvore finansiranja uslijed otežanog pristupa inostranom kapitalu, kao i porastom interesa građana za štednju zbog odgađanja dijela lične potrošnje i investicija. Iz ovoga je očito da deficit u ukupnim depozitima dolazi iz drugih izvora, a to su prvenstveno depoziti Vlade i Vladinih institucija čije se stanje na bankovnim računima počelo topiti znatno ranije. Tako je u martu 2010. godine njihova vrijednost bila za 35% manja u odnosu na početak 2008. godine. Značajno učeće depozita finansijskih institucija u ukupnim depozitima (20% kod banaka u RS) sugerira postojanje značajne finansijske ovisnosti domaćih banaka o svojim bankama-majkama.

Kamatne stope porasle

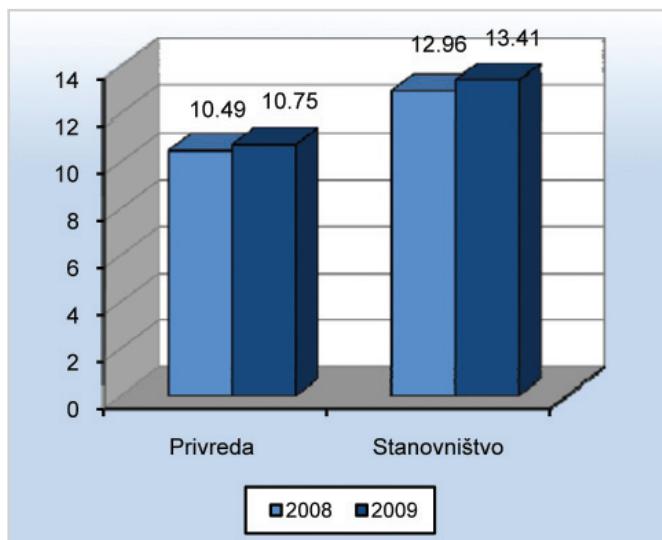
Kamatne stope u RS zabilježile su blagi porast u 2009. godini. Prosječna (efektivna) kamatna sto-

pa na kredite banaka u RS iznosila je 10,06% u 2009. godini. Interesantno je primjetiti da je kod kredita privredi došlo do produbljivanja razlike između kamatnih stopa na kratkoročne i dugoročne kredite,

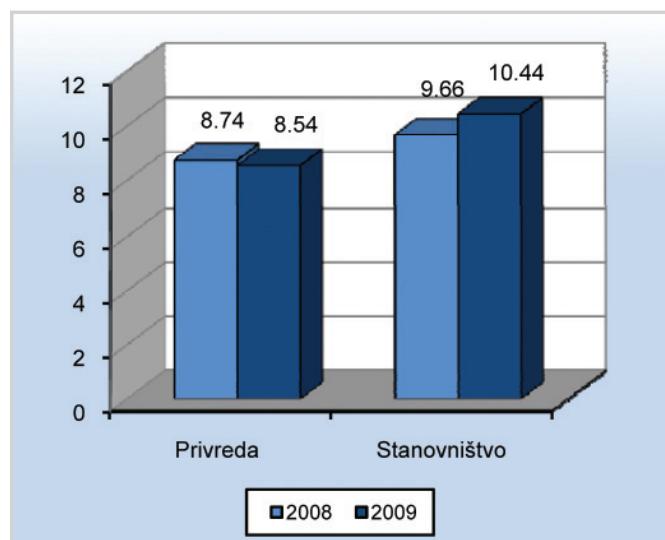
što reflektuje povećanu potražnju preduzeća za kratkoročnim izvrima finansiranja u cilju održavanja likvidnosti. S druge strane, pasivne kamatne stope (kamatne stope na depozite) zabilježile su značajniji

pad spustivši se sa 4,05% u 2008. godini na 3,29% u 2010. godini. Na ovaj način došlo je do povećanja kamatne marže banaka računate kao razlika između aktivnih i pasivnih kamatnih stopa.

Kratkoročne kamatne stope banaka RS

Dugoročne kamatne stope banaka RS

Ekonomski rast - realnost ili...

Povratak ekonomskog rasta zavisiće od oporavka naših trgovinskih partnera. Budući da se ekonomija RS može svrstati u grupu "malih otvorenih ekonomija" ona je visoko senzibilna na globalna kretanja

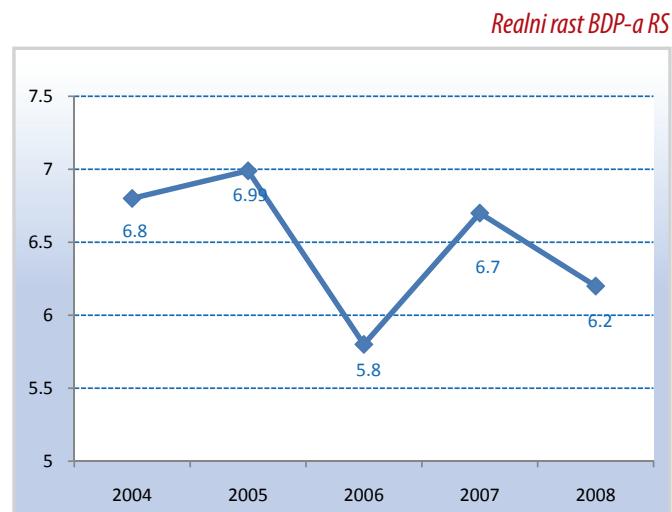
Izazovi za ekonomiju

Domaća ekonomija je u prethodnom periodu imala karakter potrošačkog modela rasta.

Potrošnja, snažno podržana kreditnim zaduživanjima i transferima iz inostranstva, predstavljala je glavni motor rasta domaćeg BDP-a. Zbog toga su visoke stope ekonomskog rasta koje je RS bilježila u prethodnom periodu bile iznad njenih realnih potencijala. Ako bismo i zanemarili uticaj globalne krize, može se reći da su dosadašnje stope rasta neodržive bez ubrzanja u sproveđenju sveobuhvatnih reformskih procesa, posebno u domenu pojednostavljanja administrativnih usluga i daljeg unapređivanja preduzetničkog poslovanja u zemlji. Izborna 2010. godina najavljuje nove zastoje u sproveđenju neo-

phodnih strukturnih reformi.

Statističke institucije u BiH ne vrše kvartalni obračun BDP-a, što predstavlja uobičajenu praksu u gotovo svim evropskim zemljama. U iščekivanju zvaničnih rezultata ukupne ekonomske aktivnosti u RS i BiH u 2009. godini, koji će biti objavljeni polovinom 2010. godine, možemo se osloniti samo na raspoložive procjene domaćih autoriteta i međunarodnih institucija. Prema procjenama Vlade RS, iznesenim u Ekonomskoj politici RS za 2010. godinu, BDP RS u 2009. zadržće nivo iz 2008. godine, dok se u 2010. očekuje realni rast od 1,4%. Međutim, prema procjenama MMF-a iz aprila ove godine, ekonomija BiH je u 2009. godini ostvarila realni pad BDP-a od 3,4 %, što predstavlja značajno pogoršanje u odnosu na prognoze iz oktobra 2009. godine (realni pad

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

BDP BiH od -3%).

Ekonomija RS se može svrstati u grupu "malih otvorenih ekonomija", te je zbog toga visoko senzibilna na globalna kretanja. Poslednje turbulencije u EU inicirane stanjem grčke ekonomije i opravdani strah da bi i neke druge zemlje mogle

zapasti u slične poteškoće značajno su destabilizovale perspektive šireg, regionalnog rasta. U tom smislu i ekonomski rezultati RS će biti pod snažnim uticajem globalnog scenarija ekonomskih zbivanja i trendova.

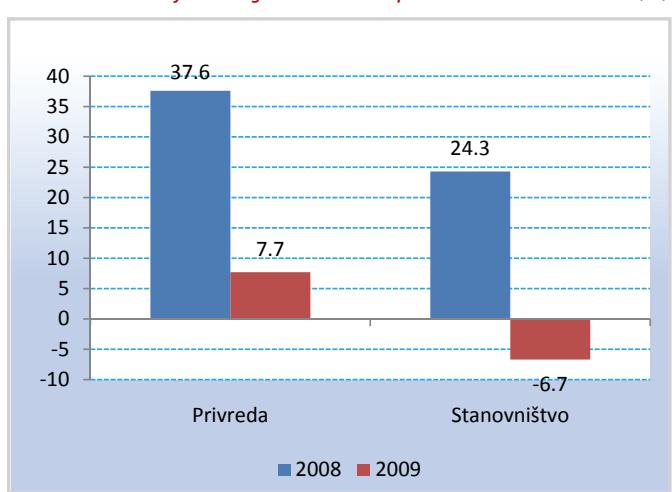
Investicije odgođene

Očekivano, svjetska ekonomika kriza se negativno reflektovala i na obim investicija u RS. Značajno usporavanje rasta dugoročnih kredita privredi RS, koji je u 2009. godini iznosio skromnih 7,7% u poređenju s rastom iz 2008. kad je iznosio 37,6%, te pad dugoročnih kredita stanovništvu u visini od 6,7% upućuju na značajniju kontrakciju investicionih aktivnosti privrede i stanovništva,

te njihovo prolongiranje za "bolja vremena".

Struktura javnih investicija u RS, u investicionom ciklusu 2009-2011. godina, odražava generalnu razvojnu politiku Vlade RS po kojoj fizička infrastruktura još nije prilagođena aktuelnim potrebama te ju je neophodno dalje razvijati i unapređivati. U tom smislu gotovo 50% javnih investicija odnosi se na saobraćaj i transportnu infrastrukturu, odnosno na oblast industrije, energetike i rудarstva oko 11%.

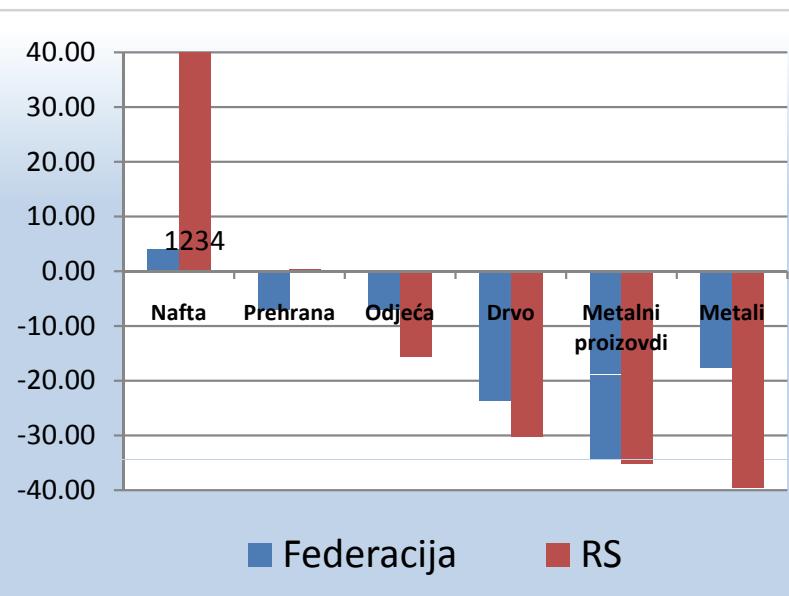
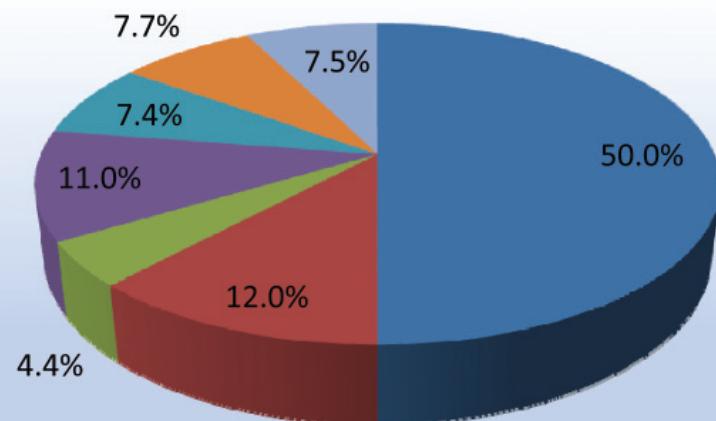
Godišnji rast dugoročnih kredita privredi i stanovništvu u RS (%)

Izvor: Agencija za bankarstvo RS

Vrijednost stranih ulaganja u RS je u 2009. godini iznosiла 104,5 miliona KM što je za 37,1% manje u odnosu na njihovu vrijednost u 2008. godini. Sličan trend je prisutan i u širem regionu, te je vrijednost stranih ulaganja u Srbiju pala za 43%, Bugarsku za 56,6%, Rumuniju za 48,4%. Direktna strana ulaganja u RS tokom 2009. godine karakteriše nepovoljna sektorska struktura s obzirom na to da je više od 50% realizovano u trgovini.

Izvor: Vlada RS, Ekonomска политика RS za 2010.

Nije sve crno - imamo Rafineriju nafte

Visoke stope rasta industrijske proizvodnje iz 2009. (+19%) i početkom 2010. godine (+7,3%) direktna su posljediца aktiviranja proizvodnje u Rafineriji nafte. S druge strane, industrijska proizvodnja u FBiH, nakon pada od 11,6% u 2009. godini, bilježi skroman rast u visini od 2,6%

u periodu januar-april 2010. godine. U 2009. godini naftni sektor RS je ostvario povećanje fizičkog obima proizvodnje za više od 1.200%, te se afirmisao kao ukupni pokretač rasta industrijske proizvodnje u RS. Međutim, svi ostali bitniji prerađivački sektori RS su zabilježili dvocifrene stope pada proizvodnje u 2009. godini, s izuzetkom sektora prehrane, koji se zadržao na otprilike istom nivou. Štaviše, u većini ovih sektora stopa pada je

bila čak veća od istih u Federaciji. U stepenu pada prednjačili su metalni i drvorerađivački sektor, kao izvozno orijentisani sektori koji su bili najdirektnije izloženi naglom smanjenju inostrane potražnje za sirovinama i poluproizvodima. Najveća kontrakcija proizvodnje desila se početkom 2009. godine, nakon čega dolazi do postepenog oporavka. Ilustrativan je podatak da je u januaru 2009. godine obim proizvodnje osnovnih metala u RS

Industrijski sektori u 2009. (godišnja promjena obima proizvodnje) (%)

pao na svega 15% obima proizvodnje iz istog mjeseca prethodne godine. Sam podatak da je samo jedan proizvođački kapacitet kao što je Rafinerija nafte u stanju da u tolikoj mjeri promijeni vrijednost indeksa industrije dovoljno govori o ukupnoj veličini privrede RS, što ujedno može predstavljati šansu i opasnost za dalji razvoj.

Trend povećanja proizvodnje u ovom sektoru prisutan je od trećeg kvartala prošle godine i korespondira sa oporavkom najznačajnijih spoljnotrgovinskih partnera RS i rastom inostrane tražnje za domaćim proizvodima. Tokom perioda januar-april 2010. godine, rast industrijske proizvodnje u RS osnažen je sektorom vađenja ruda i kamena, koji bilježi međugodišnju ekspanziju u visini od 39,6%. S daljim oporavkom svjetske privrede, finalne i reproduktivne potrošnje možemo računati i na rast inostrane tražnje za domaćim proizvodima (prvenstveno proizvodima metalne industrije) što će se pozitivno reflektovati na obim industrijske proizvodnje u RS.

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

Građevinski sektor bez oporavka

Građevinarstvo je sektor ekonomije RS koji je naročito snažno pogoden negativnim efektima svjetske ekonomske krize i njegov oporavak je još neizvjesan. Vrijednost izvršenih građevinskih radova u prvom kvartalu 2010. godine manja je za 31,2%, odnosno broj izvršenih efektivnih časova na građevinskim radovima je manji za 12% u odnosu na isti period prošle godine. Istovremeno, usporavanje građevinske aktivnosti negativno se reflektovalo i na broj angažovanih radnika u ovom sektoru koji je smanjen za 14,9% (g/g). S prosječnom platom od 533 KM, građevinarstvo je najlošije plaćen sektor u RS. Pad tražnje za stambenim i poslovnim jedinicama snažno je podstaknut otežanim pristupom izvorima finansiranja, opadanjem kupovne moći stanovništva i velikom neizvjesnošću u pogledu daljeg razvoja ekonomskih (ne)prilika (fenomen: "čekaj da vidim šta će biti").

Smanjen trgovinski deficit - prisilno otrežnjene

Sve očigledniji signali globalnog oporavka pozitivno su se reflektivali na ukupnu spoljnotrgovinsku aktivnost RS koja je u prvom kvartalu 2010. godine ostvarila međugodišnji rast od 12,2%. Istovremeno, izvoz je povećan za 27,1%, dok je uvoz zabilježio skromniji rast u visini od 4,7%. Stopa pokrivenosti uvoza izvozom iznosila je 60,9%, dok je intenzivniji rast domaćeg izvoza u poređenju s rastom uvoza rezultirao smanjenjem spoljnotrgovinskog deficit RS za 17,8%.

Na novou BiH, izvoz je povećan za 23,9%, a vrijednost uvoza je smanjena za 1,7% u odnosu na prvi kvartal 2009. godine.

Pod uticajem globalne ekonomske krize i narasle neizvjesnosti u pogledu njenog trajanja i ozbilnosti posljedica koje će ostaviti iza sebe, domaći potrošači su privremeno odložili nabavku trajnih i luksuznih dobara koja su, najvećim dijelom uvoznog porijekla. Na taj način došlo je do zaustavljanja višegodišnjeg trenda robusnog rasta uvoza. Međutim, s oporavkom domaće ekonomije nastupiće oporavak i domaće

potrošnje, posebno u segmentu trajnih i luksuznih dobara, te postoji realna opasnost da uvoz ponovo dostigne svoje maksimume iz ranijih godina.

U prva tri mjeseca tekuće godine u strukturi izvoza iz RS dominirala je nafta i njene prerađevine s 30,6% i sirovine s 14,9%. Početak rada Rafinerije nafte Brod uticao je na redefinisanje strukture domaćeg izvoza u kojoj su, u prethodnom periodu, dominirale sirovine kao svojevrsni domaći izvozni brend. Uvoz hrane u RS u prvom tromjesečju 2010. godine manji je za 9,1% u odnosu na isti period prethodne godine. Međutim, i pored ovih pozitivnih trendova i činjenice da je poljoprivreda prepoznata kao komparativna prednost RS, oko 14% domaćeg uvoza otpada na ovu kategoriju proizvoda.

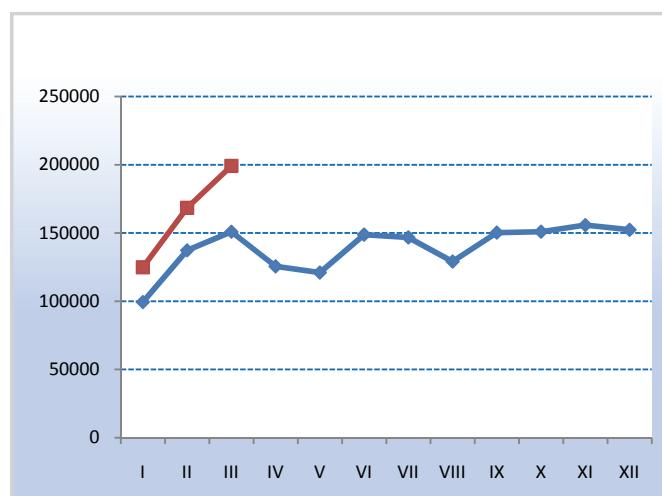
Domaću spoljnotrgovinsku aktivnost karakteriše visok stepen geografske koncentracije, s obzirom na to da preko 50% izvoza iz RS otpada na izvoz u Srbiju, Hrvatsku i Italiju. Istovremeno, najznačajniji uvozni partneri RS jesu Srbija, Rusija i Hrvatska s natpolovičnim učešćem u strukturi ukupnog uvoza.

Zahvaljujući još nepovoljnijoj sektorskoj strukturi, domaći izvoz ostaje visoko senzibilan na globalna kretanja i nivo industrijske proizvodnje u zemljama šireg regiona.

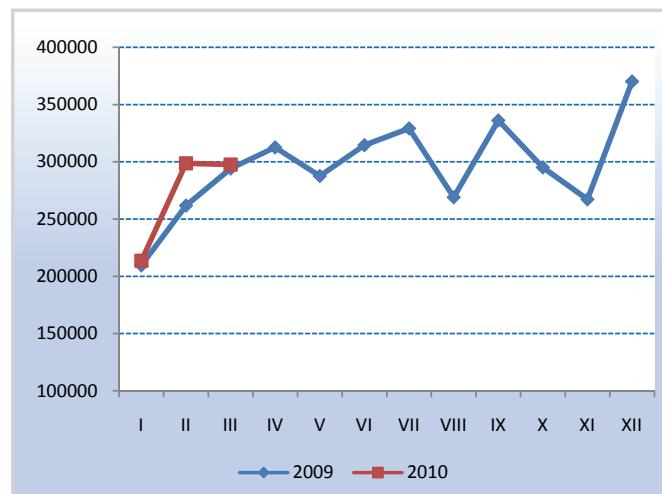
Signal za ekonomiju

Kontrakcija sektora građevinarstva upućuje na značajno usporavanje investicionih aktivnosti u domaćoj ekonomiji inicirano negativnim efektima globalne ekonomske krize i njihovim prelijevanjem u domaći finansijski i realni sektor. Oporavak građevinske aktivnosti predstavlja pouzdani signal da se ekonomija nalazi na dobrom putu potpunog oporavka.

Izvoz iz RS (000 KM)

Uvoz u RS (000 KM)

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

Kriza generisala rast nezaposlenosti

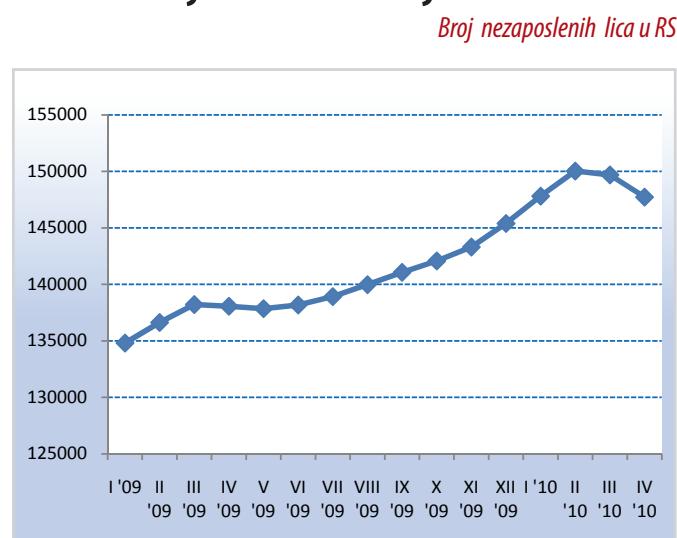
Najveći broj prijavljenih na biro zabilježen u februaru 2010. godine. Poslodavci su veoma često posezali za otkazima kao instrumentom za poboljšanje sopstvene finansijske kondicije

Spoljni udar na tržište rada

Globalna ekonomski kriza generisala je snažan pritisak na rast nezaposlenosti u RS. Pad domaće, lične i investicionih potrošnje, praćen smanjenjem izvozne tražnje rezultovao je kontrakcijom poslovne aktivnosti čime su stvoren značajni viškovi radne snage, posebno u privatnom sektoru. U tom smislu, poslodavci su veoma često posezali za otkazima kao instrumentom za poboljšanje sopstvene finansijske kondicije. Nezaposlenost u RS kulminirala je

u februaru 2010. godine, kada je broj nezaposlenih lica premašio cifru od 150.000. Nakon toga prisutan je trend umjerenog pada nezaposlenosti, te se na kraju aprila broj nezaposlenih u RS zaustavio na 147.724 lica što je za 9,6% više u odnosu na njihov broj iz januara 2009. godine. Prosječan broj zaposlenih u 2009. godini iznosio je 253.665 lica ili 2,1% manje u odnosu na njihov broj u 2008. Istovremeno, u FBiH ova kontrakcija je mnogo manja i iznosi samo 0,1%.

Domaće tržište rada još dugo će patiti od posljedica globalne ekonomski krize koje su se, između

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

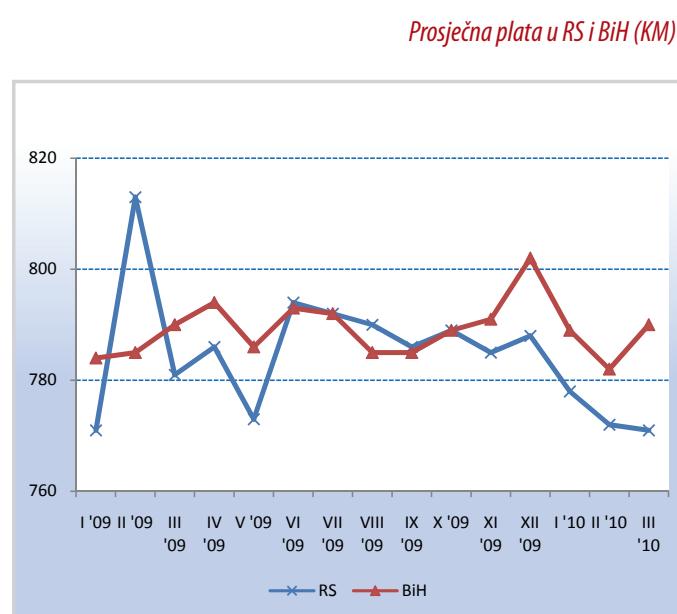
ostalog, manifestovale kroz rast problema predstavljaće teško nezaposlenosti, a rješavanje ovog nasleđe za naredni period.

Javni sektor diktira plate

Od početka 2010. godine vrijednost prosječne neto plate u RS bilježi kontinuirano smanjenje. Naime, u prvom kvartalu prosječna neto plata u RS iznosila je 774 KM, što je za 1,9% manje u odnosu na isti period prošle godine. Istovremeno, na nivou BiH vrijednost prosječne plate je porasla za 0,2% i dostigla je iznos od 790 KM. Finansijsko posredovanje, s prosječnom platom od 1.219 KM, zadržalo je vodeću poziciju u konkurenciji najbolje plaćenih sektora u prvom tromjesečju 2010. godine. Slijede ga državna uprava i odbrana, obavezno socijalno

osiguranje, s prosječnom platom od 1.057 KM i zdravstvo i socijalni rad sa prosjekom od 1.018 KM.

Pad vrijednosti prosječne neto plate u RS najvećim dijelom potiče od kontrakcije plata u javnom sektoru. Naime, od 1. januara 2010. godine na snagu je stupila zakonska odluka o smanjenju plata zaposlenim u upravnim organima RS u rasponu od 10-25%, jer se Vlada RS, potpisivanjem aranžmana sa MMF-om obavezala na ograničavanje primanja budžetskih korisnika i na taj način ostvarivanje značajnih budžetskih ušteda. I pored toga, prosječna plata u javnoj upravi za 36,6% premašuje prosjek RS. Javni sektor RS, zahvaljujući svojoj predimenzioniranosti i stabilnim (budžetskim) izvorima finansiranja,

Izvor: IRB RS

afirmisao se kao dominantni generator trendova na domaćem tržištu rada s obzirom na to da promjene u

nivoima zarada zaposlenih u ovom sektoru daju odlučujući pečat vrijednosti prosječne plate u RS.

Odnos zaposlenih i penzionera

Ukupni broj nezaposlenih lica i penzionera u RS gotovo je duplo veći od broja radnika. Veliki socijalni transferi generišu snažan pritisak na rast neproductivne javne potrošnje, te ostavljaju malo prostora za preusmjerenje javnih sredstava za finansiranje investicione potrošnje.

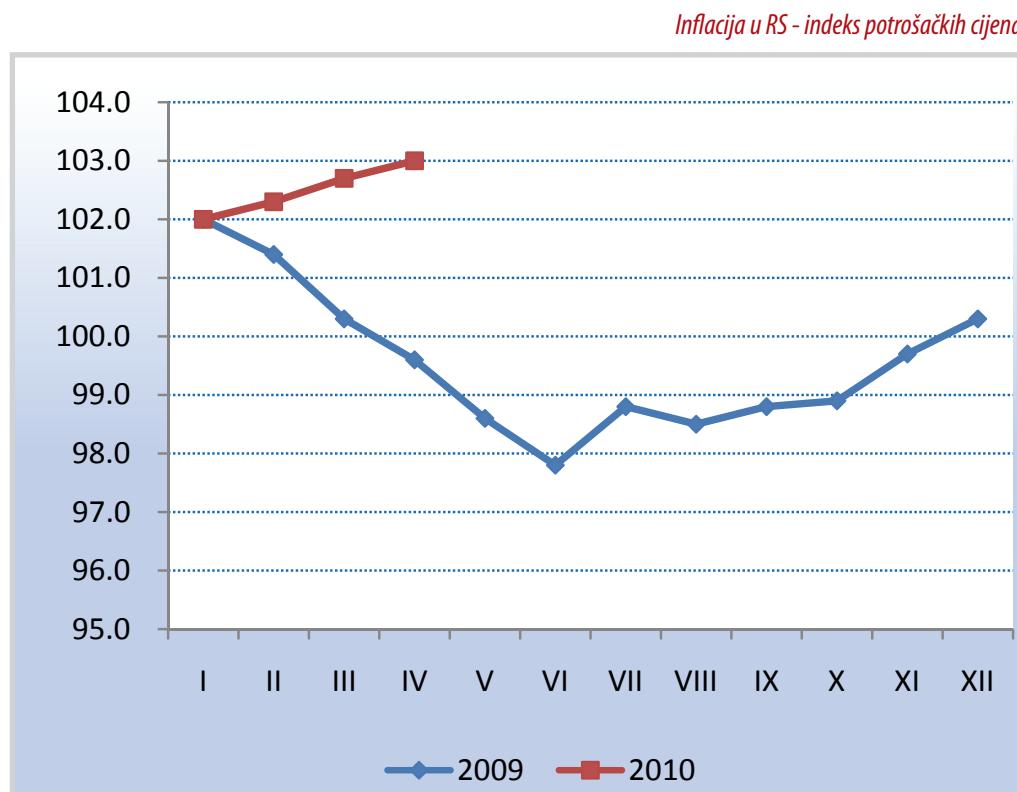
Penzioni sistem u problemima

U RS je i dalje prisutan trend rasta broja penzionera. Na kraju aprila 2010. godine njihov broj je iznosio 221.965 što je za 1,1% u više u odnosu na kraj prošle godine. U prosjeku, na jednog penzionera dolazi 1,14 radnika što, gotovo izvjesno, ugrožava dugoročnu održivost i perspektive aktuelnog sistema penzionog osiguranja. Ključ za postizanje održivosti sistema treba tražiti kroz konkretnе reformske zahvate u samom procesu njegovog finansiranja, ali i vođenju dosljedne politike penzionisanja.

U aprilu prosječna penzija je iznosila 319 KM te se zadržala na približno istom nivou kao i u 2009. godini (320 KM). Međutim, njena vrijednost i dalje zaostaje za vrijednošću projecne penzije u FBiH, koja je prema posljednjim raspoloživim podacima za februar 2010. godine iznosila 343 KM.

Inflacija u blagom usponu

Od početka 2010. godine prisutan je trend ubrzavanja inflacionih kretanja u RS. Samo u prva četiri mjeseca međugodišnja inflacija je iznosila 2,5%, dok smo 2009. godinu završili sa deflacijom od 0,4%. Uvođenje dodatnih akciza na duvan i duvanske proizvode do prinijelo je značajnom rastu cijena ove kategorije proizvoda, koji je u periodu januar-april 2010. godine iznosio 50,7%. Istovremeno, rast cijena nafte na svjetskim berzama uticao je na nivo cijena u kategoriji prevoza koje su porasle za 8,3% na godišnjem nivou. Za razliku od 2008. godine kada je značajni impuls ubrzavanju inflacije poticao od povećanja cijena prehrambenih proizvoda, u 2010. godini to nije slučaj. Naime, cijene hrane u periodu januar-april ove godine manje su za 3,5% u odnosu na isti period prethodne godine. Strah od produbljenja deflacji koji je obilježio 2009.

Izvor: Republički zavod za statistiku RS

godinu definitivno je iza nas. U na-ređnom periodu, stepen rasta cijena u RS biće pod značajnim uticajem dinamike oporavka domaće potrošnje

s obzirom na to da je samo promet u trgovinama na malo tokom 2009. godine pao za 10,2% na godišnjem nivou. Takođe, i globalna kretanja,

primarno na tržištu sirove nafte, značajno će uticati na opšti nivo cijena u domaćoj ekonomiji.

EUROHERC

Osiguranje kojem vjerujem!

Kontaktirajte nas na telefon broj 051/344-860 ili na mail grupu: eurohercbl@euroherc.ba Očekuje Vas kvalitetna i profesionalna usluga na teritoriji čitave Republike Srpske i Bosne i Hercegovine.

Vaš partner za sigurno posovanje!

www.euroherc.ba

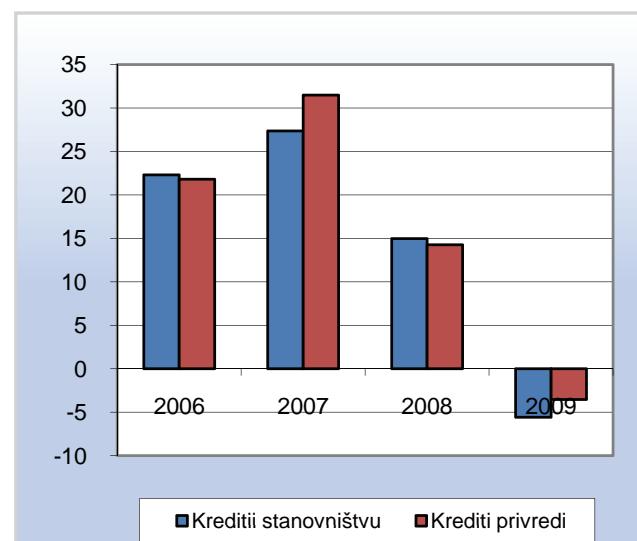

Krediti u Federaciji BiH: snažan pad, blag oporavak

Kreditni plasmani u Federaciji BiH zabilježili su snažan pad u 2009. godini. Vrijednost kredita plasiranih stanovništvu smanjena je za 5,6% u 2009. godini u odnosu na prethodnu godinu, što ukazuje ne pad potrošačkih i investicionih aktivnosti domaćinstava s jedne strane, te zaoštrevanje kreditne politike bankarskog sektora s druge strane. Plasman kredita preduzećima takođe je zabilježio pad od 3,5% što reflektuje nešto slabiju institucionalnu podršku kreditnim plasmanima u ovom entitetu. Interesantno je spomenuti da je u prethodnom periodu kreditna ekspanzija u Federaciji BiH dostigla nešto veći nivo nego u RS, pa je prosječan građanin u 2009. godini bio zadužen oko 1.850 KM (u odnosu na oko 1.400 KM u RS). Relativna vrijednost ukupnih kreditnih plasmana privredi je takođe bila veća i iznosila je 30% BDP-a u 2008. godini (u odnosu na 25% BDP-a u RS). U februaru i martu 2010. godine krediti privredi zabilježili su mjesecne stope rasta od oko 1%, što predstavlja promjenu negativnog trenda iz prethodne godine, dok se u sektoru stanovništva u prvom kvartalu 2010. godine još može govoriti samo o usporavanju pada. I u Federaciji BiH je, ipak, došlo do oporavka povjerenja u bankarski sektor što se manifestuje porastom depozita stanovništva od 8% u 2009. godini.

Prvi signali oporavka vidljivi u kreditiranju preduzeća, dok se u sektoru stanovništva u prvom kvartalu 2010. godine još može govoriti samo o usporavanju pada

Rast kredita u FBiH* (godišnja promjena u %)

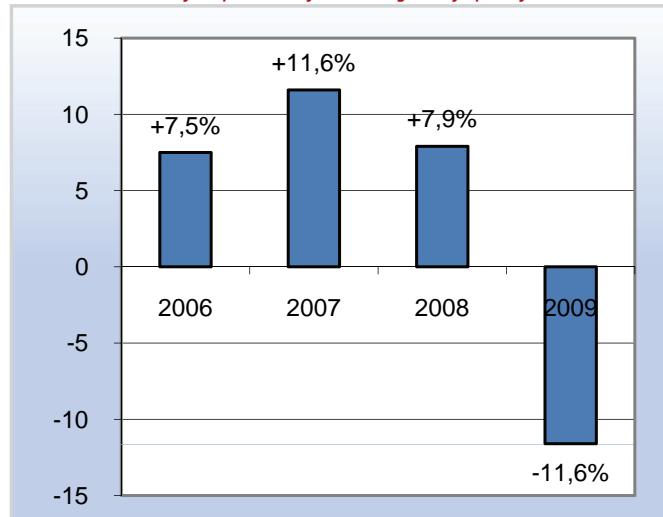
Izvor: IRB RS

*Podaci se odnose na sve bankarske kredite plasirane na području FBiH

Bez potrošnje nema ni proizvodnje

Industrijska proizvodnja u Federaciji BiH ostvarila je negativan rast od -11,6% u prethodnoj godini. Porast industrijske proizvodnje od 2,2% u prva četiri mjeseca ove godine posljedica je djelimičnog oporavka proizvodnih aktivnosti, ali i veoma niske osnovice za usporedbu iz početka prethodne godine kada je industrijska proizvodnja u mnogim sektorima u Federaciji doživjela nadublji pad. Pad potrošačkih cijena od 0,4% u prva četiri mjeseca ove godine, zaustavljanje rasta plata (u martu +0,5% na godišnjem nivou), pad broja zaposlenih (u martu -0,8% na godišnjem nivou), pad uvoza (-0,9% u prva četiri mjeseca ove godine) i pad kreditnih plasmana (-6% 2009. godine) ukazuju da je domaća potrošnja još na niskim granama.

Rast industrijske proizvodnje u FBiH (godišnja promjena u %)

Izvor: IRB RS

Uzimajući u obzir visoku zavisnost bh. ekonomije od kretanja domaće potrošnje, u toku ove godine teško se može očekivati značajniji ekonomski oporavak. MMF je projektovao rast BDP-a BiH na nivou od 0,5% u 2010.

godini. Iako je rast izvoza od 28,3% u prva četiri mjeseca ove godine ohrabrujući, treba imati na umu da je njegova vrijednost još niža u odnosu na pretkrizni period (-5,6% u odnosu na isti period 2008. godine).

Najteže reforme za kraj

Federacija BiH nije uspjela sprovesti preostale reforme iz Pisma namjere MMF-u u predviđenom roku do kraja maja, čime bi bili stvoreni uslovi da Odbor izvršnih direktora MMF-a na svom zasjedanju 22. juna razmatra i odobri četvrtu transu stand-by aranžmana za BiH u vrijednosti od 38 miliona KM. Preostale reforme koje nisu usvojene u toku maja jesu donošenje zakona o platama zaposlenih u organima vlasti FBiH, usvajanje strategije reforme penzionog sistema i sprovođenje reforme beneficiranih penzija. Sprovođenje ovih socijalno osjetljivih reformi dodatno komplikuje približavanje oktobarskih izbora i obaveza kantona da usaglase svoje zakone o platama.

OPTIMA® motor oil

BRŽE
DUŽE
SIGURNIJE

OPTIMA SPORT SAE 10W-60

OPTIMA Sport SAE 10W-60 je potpuno sintetičko motorno ulje vrhunske klase u viskoznoj gradaciji za moto-sport ulja. Viskozna gradacija SAE 10W-60 obezbeđuje niže vrijednosti potrošnje ulja uz istovremeno obezbjeđenje optimalnog pritiska ulja pri najtežim uslovima vožnje, za razliku od drugih lakotečljivih ulja koja ne mogu u potpunosti ispuniti ove zahtjeve. Primjenjuje se za podmazivanje motora koji učestvuju na različitim vidovima sportskih automobilskih takmičenja.

OPTIMA Sport SAE 10W-60 se može primjenjivati u svim tipovima motora, kako za benzinske, tako i za dizel motora bez obzira da li su sa ili bez turbopunjača.

*Saša Grabovac,
izvršni direktor Udruženja
ekonomista RS SWOT*

Objektivnim analizama ukazujemo na pravo stanje ekonomije RS

Mi nismo ni nevladina ni provladina organizacija, već strukovno udruženje. U javnosti uglavnom istupaju ljudi koji nikada nisu bili vezani za politiku. Jednostavno nemamo ni simpatije ni antipatije prema bilo kojoj političkoj opciji. Samo nastojimo da objektivno sagledamo ekonomsku stvarnost RS i u tom smislu ponudimo konkretnе prijedloge i rješenja

Udruženje ekonomista Republike Srpske SWOT osnovano je 13. septembra 2007. godine. Prvobitna ideja organizovanja bila je generacijsko okupljanje ljudi koji su završili Ekonomski fakultet u Banjoj Luci u periodu 2000. godine. Kako je vrijeme prolazilo bilo je sve više zainteresovanih, tako da je Udruženje ubrzo preraslo u asocijaciju koja svojim radom pokriva čitavu RS i okuplja ekonomiste svih starosnih dobi.

"Na osnivačkoj sjednici Skupštine Udruženja u septembru 2007. godine bilo je tridesetak ljudi. Tokom proteklog perioda nismo se posebno bavili privlačenjem novih članova iz jednog jednostavnog razloga - hteli smo prvo napraviti logistiku i ime, kako bi ljudi znali gdje se učlanjuju i kakvu im to korist donosi. Međutim, ljudi su nas prepoznali i počeli da se učlanjuju samoinicijativno. Trenutno imamo preko stotinu članova iz cijele RS", kaže izvršni direktor Udruženja ekonomista RS Saša Grabovac.

Šta je Udruženje ekonomista RS do sada uradilo na svojoj

afirmaciji?

GRABOVAC: Uradili smo i više od onoga što smo prvobitno planirali. Početkom 2008. godine napravili smo veliku donatorsku akciju i tom prilikom smo prikupili i donirali 25.000 maraka računovodstvenom sektoru Kliničkog centra u Banjoj Luci, koji je do tada bio u katastrofalnom stanju. Nakon toga smo

naše aktivnosti i u drugim gradovima Srbije. Naime, postoji veliki interes ljudi u svim sredinama RS i BiH za učešće u ovakvim aktivnostima. Iz tog razloga smo održali seminare u Brčkom, Bijeljini, Istočnom Sarajevu, Mrkonjić Gradu, na Jashorini, a ove godine planiramo da organizujemo i mini-konferenciju o energetici u Trebinju.

Sve vladajuće garniture, od rata na ovamo, ali i ostale nadležne institucije, trebale su više da porade na podršci privredi

organizovali niz okruglih stolova iz oblasti osiguranja, penzije reforme, malih i srednjih preduzeća... Tokom proteklog perioda organizovali smo i niz seminara, kurseva i obuka. Nagradivali smo i najuspješnije đake banjolučke Ekonomске škole. Udruženje ima dnevno ažuran sajt, izdali smo i jednu knjigu, a evo napokon imamo i vlastitu štampanu publikaciju. Kako je raslo Udruženje tako su rasle i naše ambicije da organizujemo

Kakvi su planovi Udruženja u narednom periodu? Gde se vide za pet ili deset godina?

GRABOVAC: Za deset godina nas vidiš kao apolitičnu i strukovnu organizaciju koja ima veliki broj članova iz cijele RS. Povećanje intelektualnih kapaciteta Udruženja predstavlja naš glavni cilj, jer samo tako ćemo moći dati puni doprinos razvoju našeg društva. Da bismo postigli taj cilj već za ovu godinu smo planirali intenzivniji rad na privlačenju novih članova iz cijele RS. Zato koristim ovu priliku i ovim putem pozivam sve zainteresovane ekonomiste da informacije o načinu na koji se postaje član SWOT-a potraže na našem web sajtu.

Često vam "kače" određene etikete u vezi sa političkom orientacijom.

GRABOVAC: Moram naglasiti da mi nismo ni nevladina ni provladina organizacija, već strukovno udruženje. Nastojimo da kvalitetnim analizama ukažemo na određene ekonomске pojave i trendove u našem društvu. Trenutno, da budemo i malo skromni, kapaciteti Udruženja nisu na nivou na kojem bi trebalo da budu, jer naši članovi jednostavno nemaju dovoljno vremena da se više posvete aktivnostima koje Udruženje sprovodi. Ali svjesni smo toga i konstantno radimo na tome. Nastojimo da kako svojim izjavama tako i izborom ljudi koji upravljaju radom Udruženja ne dajemo povoda nikome da nas svrstava u neke političke opcije. Inače, u Udruženju imamo članove koji su politički aktivni, ali se trudimo da

uvijek postoji odgovarajući balans. U javnosti uglavnom istupaju ljudi koji nikada nisu bili vezani za politiku. Mi jednostavno nemamo ni simpatije ni antipatijske prema bilo kojoj političkoj opciji. Samo nastojimo da objektivno sagledamo ekonomsku stvarnost Srbije i u tom smislu ponudimo konkretnе prijedloge i rješenja. Kako budu rasli naši intelektualni kapaciteti tako će rasti i broj i kvalitet naših prijedloga.

Koliko su pojedini mediji doprinijeli stvaranju takve slike o vama?

GRABOVAC: Moram naglasiti da imamo dobre odnose sa svim medijima, ali dešavalo se da su naše pojedine izjave vađene iz konteksta, tako da je prenošena jedna neizbalansirana i jednostrana slika nekog problema. Ne postoji problem, kako u životu tako i u ekonomiji, koji se može objasniti jednom rečenicom. Uvijek postoje činjenice koje govore za ili protiv. Ali, vjerovatno zbog nedostatka prostora ili neuklapanja u urednički ton priloga ili članka, naše pojedine izjave su vađene iz konteksta tako da je javnosti prenošena pogrešna poruka.

Često ste prisutni u medijima i dajete izjave češće od ostalih članova Udruženja. Zašto?

GRABOVAC: Uvijek nastojimo da u javnosti istupa neko ko je stručan da govori o nekoj temi. Međutim, često se dešava da članovi zbog svojih obaveza, ali i ograničenja koja su vezana za njihova istupanja u javnosti, nisu u mogućnosti dati izjavu. U tim slučajevima uglavnom ja preuzimam ulogu "portpara" i prenosim stavove članova Udruženja. Dakle, ja kao menadžer moram imati širu sliku ekonomskog stanja u zemlji, ali specifična znanja naših članova imaju presudnu ulogu u kreiranju stavova Udruženja. Moj prevashodni zadatak je da obezbijedim sve uslove za funkcionisanje Udruženja.

Utišak je da u RS imamo veliki broj ekonomista, ali ipak malo onih koji su spremni i voljni da konkretno učine nešto. Zašto je to tako?

GRABOVAC: U pravu ste. Možda bi trebalo pokrenuti pitanje njihovog znanja. Mišljenja sam da su ona u velikom broju slučajeva dosta skromna i neprimjenjiva u praksi. Postoji više razloga za to. Prvo, izgleda da naš obrazovni sistem ipak nije toliko kvalitetan da "proizvode" dovoljan broj ekonomista s

znanja, koji vrlo često precjenjujemo i mislimo da nam dalja edukacija nije potrebna. Četvrta stvar, u cijelom periodu od rata na ovome često imamo situaciju da su vrsni ekonomisti pripadali "pogrešnoj" političkoj opciji. Stoga i nisu bili u mogućnosti da daju svoj puni doprinos razvoju RS.

Podsticaj domaćoj proizvodnji

Privredna komora RS nedavno je pokrenula akciju pod nazivom "Naše je bolje". Da li mislite da ovakve i slične akcije mogu doprinijeti poboljšaju naše privredne slike?

GRABOVAC: Slične akcije su pokretane i ranijih godina, ali su one završavane neslavno, jer nisu bile dobro isplanirane, prije svega, marketinški. Pored toga, bilo je potrebno napraviti ozbiljnije istraživanje zbog čega naši ljudi ne kupuju domaće proizvode. Sve vladajuće garniture, od rata pa na ovamo, ali i ostale nadležne institucije, trebale su više da porade na podršci privredi kroz usvajanje određenih standarda, smanjenje troškova i ukazivanje na to kakav marketinški nastup treba da imaju. Prije rata većina ljudi je restriktivnom carinskom politikom bila upućena na kupovinu vozila "Zastave". Osiguran plasman vozila doveo je do toga da ovo preduzeće punih 30 godina nije ništa uradilo na modernizaciji svojih vozila. U ovom smislu konkurenca je poželjna, ali takođe postavlja se pitanje da li je trebalo ići s potpunim otvaranjem tržišta. Ako znamo da su u proteklom periodu proizvođači u drugim zemljama imali puno veće subvencije od naših i da većinom nisu prošli kroz ratna razaranja, princip ravnopravnosti bio je totalno narušen. Mišljenja sam da je bilo neophodno naći određenu mjeru između dvije krajnosti - totalnog otvaranja tržišta bez ikakve zaštite i sistema koji je funkcional do rata. Sada smo se našli u situaciji da naši proizvođači imaju objektivnih problema sa cijenom, kvalitetom proizvoda, ambalažom, marketingom... Akciju "Naše je bolje" Udruženje aktivno podržava, ali paralelno s njom trebalo bi raditi i na povećanju kvaliteta proizvoda, uvođenju standarda i slično. To zahtijeva kontinuiran napor, daleko više primjene znanja, a na kraju i novčanih sredstava.

primjenjivim, odnosno znanjima potrebnim u današnjim uslovima privređivanja. Druga stvar je ta što veoma mali broj ljudi može sebi da priuši postdiplomske studije ili neki drugi vid doškolovanja u RS ili u inostranstvu. Treća stvar, naš mentalitet nam ne dozvoljava da realno sagledamo stepen svojih

Kako vidite izlazak iz sadašnje teške ekonomske situacije? Da li imate viziju šta bi trebalo uraditi?

GRABOVAC: Treba naglasiti da problemi koji su se u posljednje vrijeme očitovali postoje čitav niz godina. Naravno da postoji određeni napredak, ali se ipak moglo ura-

diti više. Mnogo malih praktičnih stvari, koje ne zahtijevaju puno vremena, a ni političke volje, moglo je biti urađeno kako bi našim privrednicima bilo olakšano poslovanje. Radi ilustracije navešću samo nekoliko konkretnih primjera. Do 2007. godine postojala je jedna poreska olakšica za privrednike koja se odnosila na investicije u osnovna sredstva, odnosno u opremu. Iznos sredstava koji je investiran u opremu izuziman je iz osnovice za porez na dobit. Ne znamo zbog čega je ovaj član zakona izbačen, a sigurno je mnogo značio svima onima koji su željeli investirati. Kao drugi primjer navešću naše izvoznike koji vrlo često imaju probleme sa dobijanjem sertifikata od referentnih laboratorija koje garantuju ispunjavanje određenih standarda. Kaže se "nema političke saglasnosti da se na nivou BiH ili entiteta uspostave takve laboratorije". Zašto onda ne bi izabrali neke referentne laboratorije iz bilo koje zemlje EU, a koje bi mogle obavljati ovu ulogu dok ne budu formirane odgovarajuće institucije u RS i BiH. Ovako, kada naše preduzeće izvozi u Hrvatsku, recimo građevinski materijal, hrvatskoj strani nije dovoljan sertifikat o kvalitetu iz Austrije ili Slovenije, već traže sertifikat iz njihovog Instituta za građevinarstvo. Ne treba napominjati da je to puno skuplje i zahtjeva određeno vrijeme dok firma ne dobije sertifikat. S druge strane, u BiH se vrlo jeftino i brzo uvozi sve i svašta. Ovo mnogo otežava rad naših preduzeća. Još neki drugi problemi mogu biti riješeni vrlo brzo i to uvođenjem recipročnih mjera. Sjetite se problema u vezi sa izvozom mljeka u Hrvatsku. Tada je brzo uvođenje kontramjera, koje su spriječile uvoz određenih poljoprivrednih proizvoda iz Hrvatske, proizvelo vrlo brzo reakciju hrvatskih vlasti u pravcu ukidanja njihovih protekcionističkih mjera. Ovakve i slične aktivnosti mogu nam pomoći da brže premostimo tešku ekonomsku situaciju u kojoj se sada nalazimo.

Hrvatski oporavak s niske baze

Daljnji rast nezaposlenosti, pad kreditne aktivnosti zbog averzije prema riziku podjednako na strani ponude i potražnje, te u konačnici niži raspoloživi dohodak glavne su kočnice oporavka

Piše: Hrvoje STOJIĆ
 (Autor je direktor Odjela za ekonomski istraživanja Hypo Alpe Adria Bank Zagreb)

Pad osobne potrošnje i investicija

Kratkoročni trendovi u Hrvatskoj potvrđuju očekivano usporavanje pada ekonomske aktivnosti, ali i uz zadršku da se oporavak odvija sa dosta niske baze. Nakon dugo vremena raste i izvoz, iako zaslugom "neprofitabilnih" brodova, te skupljim naftnim derivatima, odnosno daleko manje zahvaljujući dinamičnijoj farmaceutici, te kapitalnoj opremi. Kako bilo, BDP je u prvom kvartalu 2010. zabilježio pad od 2,5 posto, odnosno gotovo devet posto u istom periodu tijekom dvije godine (od kada službeno počinje recessija). Baš kao i u prvom kvartalu, prosječni pad BDP-a u 2010. (od 2-2,5 posto) trebao bi se temeljiti na daljinjem padu osobne potrošnje i investicija i to sve više uslijed neizbjegljive fiskalne konsolidacije (odnosno, pada javne potrošnje), te restrukturiranje privatnog sektora, odnosno razduživanja istog. Još jednostavnije rečeno, daljni rast nezaposlenosti, pad kreditne aktivnosti zbog averzije prema riziku podjednako na strani ponude i potražnje, te u konačnici niži raspoloživi dohodak glavne su kočnice oporavka. Iz svega proizlazi da se oporavak mora temeljiti na privatnim investicijama te izvozu, što uz relativno skuplje financiranje zadnjih godina

znači i relativno veće preuzimanje rizika te aktivnije upravljanjem njima poželi li ekonomija brže rasti.

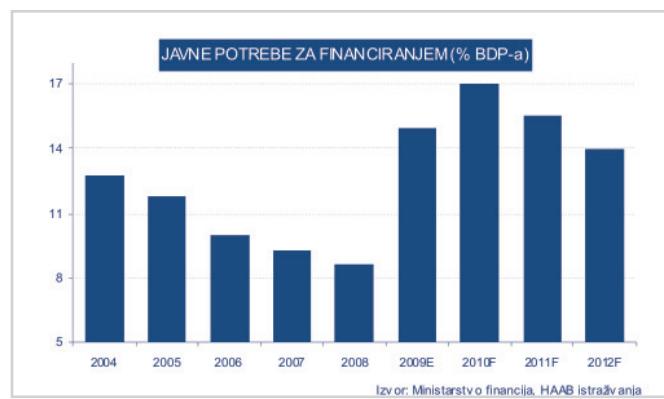
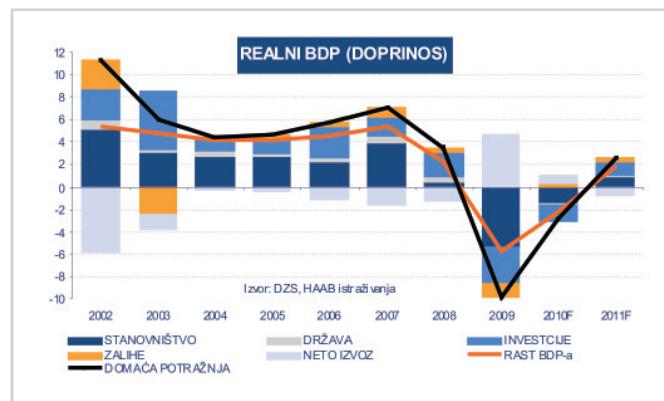
Monetarna politika

U svjetlu daljnog pada trgovinskog deficit-a, normalizacije priljeva inozemnog kapitala, poglavito zbog zaduženja (kvazi)države, te ponegdje većih, zdravijih tvrtki i turističke sezone bar na razini lanjske, stabilnost kune zasigurno je važan osigurač relativno "mekše" prilagodbe gospodarstva. U ovdje spomenutom ozračju, monetarna politika bi mogla ostati "na usluzi" gospodarstvu, te održavanju eksternih ravnoteža - i to naravno uz uvjet fiskalne konsolidacije, te strukturnih reformi. S obzirom na i dalje visoke potrebe javnog sektora za (re)financiranjem (17 posto BDP-a), za očekivati je da država i dalje sporadično istiskuje privatni sektor iz kreditiranja, posebice ukoliko zbog preljevanja fiskalnih zabrinutosti sa periferije euro zone na njene vodeće članice, cijena inozemnog financiranja osjetnije poraste. Nesumnjivo je da bi u potonjem slučaju ekonomski izgledi naših glavnih trgovinskih partnera bili dodatno pogodjeni uslijed čega bi definitivno izostao oporavak hrvatskog izvoza. "Okrećući pilu naopako", neki će reći i da istiskivanja privatnog sektora u klasičnom smislu zapravo trenutno i nema, budući da su preferencije istog sve važniji faktor na strani averzije prema riziku - dakle ona već neko vrijeme dominira na strani potražnje za financiranjem.

Državni rejting

Također, činjenica da je Hrvatska za sada sačuvala finansijsku stabilitet, prije svega eksterne pozicije bankarskog sektora, pa i javnih financija, neupitno je pozitivna za nju kao izdavatelja na svjetskim finansijskim tržistima. Nadalje, prioko 50% BDP-a, hrvatski javni dug osjetno je niži od prosječnih 80% u EU, dok očekivani fiskalni deficit od

posredno) mijenjati mentalitet te život na tržištu rada, što je danas vjerojatno najveći uteg za ekonomiju koja želi stvarati višu dodatnu vrijednost. Iako ju je nemoguće povećati preko noći, izvoznu konkurentnost moguće je značajno povećati u srednjem, odnosno dugom roku jačanjem fiskalnog kredibiliteta, poreznim rasterećenjem, neprekidnim poboljšanjem uvjeta poslovanja, te integracijom u uspješne globalne

oko 5% BDP-a "blijedi" u usporedbi s većinom članica euro zone. Napokon, nedavno predstavljeni program Vladinih strukturnih srednjoročnih mjeru u slučaju odlučne i žurne implementacije mogao bi se pozitivno odraziti na gospodarski optimizam, stoga što se napokon cilja na jačanje konkurenčnosti u godinama oko ulaska u EU kada je to i najviše potrebno. I pritom je dobro da se u prvi plan stavljaju inicijative kojima se više ili manje direktno nastoji (manje-više

korporativne sustave (za što već ima nekoliko pozitivnih primjera – "Pliva", "Ericsson NT"). Sve to u kombinaciji za završetkom pregovora sa EU do kraja ove, odnosno početkom 2011. godine, te institucionalizacijom budžetskih pravila (u izbornoj 2011. godini) otvorilo bi put ka povećanju kreditnog rejtinga, odnosno osjetnijem padu cijene kapitala, neophodnom za povećanje atraktivnosti investicija.

Piše: Aleksandar ILIĆ
 (Autor je analitičar u Altis Capital-u, Beograd)

Likvidnost privrede najveći izazov za Srbiju

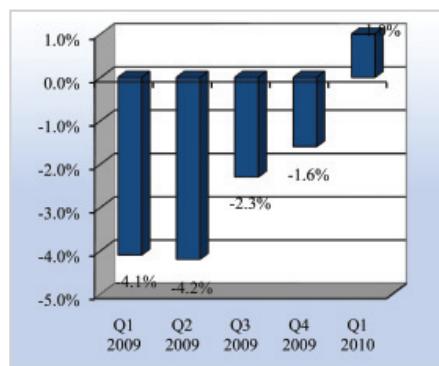
U prvom kvartalu ove godine Srbija je zvanično izašla iz recesije, ali je usled prelivanja svetske krize, visoke zaduženosti, presušivanja inostranih kredita, smanjenja domaće kreditne aktivnosti i visoke depresijacije dinara likvidnost privrede opasno ugrožena

Niska likvidnost privrede

U poslednje vreme jača fiskalna disciplina, ali je likvidnost privrede i dalje na veoma niskom nivou. U cilju ublažavanja posledica svetske finansijske krize, Vlada Srbije je u novembru 2008. godine zaključila stand-by aranžman sa MMF-om u cilju jačanja makroekonomskih stabilnosti, prvenstveno kroz vraćanje discipline u fiskalnoj politici. U martu 2009. godine aranžman je ojačan zajmom od tri milijarde evra koji će biti upotrebljen

Izlazak iz recesije

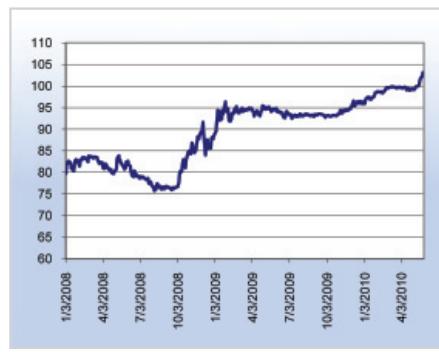
U prvom kvartalu 2010. godine Srbija je zvanično izašla iz recesije. Prema preliminarnim rezultatima Republičkog zavoda za statistiku, Srbija je u prvom kvartalu ove godine ostvarila ekonomski rast od 1%, nakon pada privredne aktivnosti u sva četiri kvartala 2009. godine (ukupan pad od 3%). U prva tri meseca ove godine došlo je i do rasta industrijske proizvodnje od 2,8%, ali je rast i dalje vođen sektorom nerazmenjivih roba i usluga (pre svega telekomunikacije i finansijsko posredovanje). MMF projektuje rast BDP za ovu godinu od 1,5%, u velikoj meri kao rezultat rasta izvoza (u prva tri meseca ostvaren rast od 15%).

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije

Inflacija pod kontrolom

Prisutni su snažni depresijski pritisci, ali je inflacija i dalje pod kontrolom. Snažna depresijacija dinara jedna je od osnovnih posledica prelivanja krize na Srbiju. Usled značajnog smanjenja priliva kapitala iz inostranstva došlo je do snažne depresijacije dinara krajem 2008. i tokom 2009. godine (vrednost evra je povećana sa oko 76 na 96 dinara). Dodatni depresijski pritisci desili su se i u prvih pet meseci ove godine kada je evro probio granicu od 100 dinara (103,11 u maju ove godine) usled smanjenog priliva kapitala, nezveznosti u pogledu ekonomskog politika i posledica grčke krize. I pored toga, inflacija je pod kontrolom i biće u predviđenim granicama.

Piše: Darko GAVRILOVIĆ

Pred čelnicima EU teška
borba za smanjenje dugova

Dug - evropska noćna mora

Budžetski deficit zemalja čija je valuta evro skočio je na kraju prošle godine na 6,3% sa 2% BDP-a godinu ranije. U cijeloj EU taj trend je još izraženiji i njen minus je u istom razdoblju porastao sa 2,3% na 6,8% BDP-a

Članice Evropske unije zaigrale su ruski rulet, a prva žrtva te igre na život i smrt postala je Grčka. Iza nje je ostao prilično dug red potencijalnih kandidata za ekonomsko samouništenje. Portugal, Španija, Irska najčešće su spominjani kao naredne žrtve duboke dužničke krize koja je potresla elitu okupljenu u evropskoj monetarnoj uniji – evrozoni.

Rast budžetskog deficitu pod nultom globalne ekonomske krize u većini članica uslovio je i drastično povećanje minusa u evrozoni i cijeloj EU. Budžetski deficit zemalja čija je valuta evro skočio je na kraju prošle godine na 6,3% sa 2% BDP-a godinu ranije. U cijeloj EU taj trend je još izraženiji i njen minus je u istom razdoblju porastao sa 2,3% na 6,8% BDP-a. Osim budžetskog

manjka evrozona bilježi i značajan rast javnog duga, koji je na kraju 2009. porastao na 78,7% sa 69,4% BDP-a iz 2008., dok je dug svih 27 članica EU istovremeno skočio sa 61,6% na 73,6%.

Ustuknuvši pred ogromnim dugom Grčka je postala evropsko ekonomsko "ružno pače" i uzdrmala finansijska tržišta širom planete. Njen budžetski deficit na kraju prošle godine dostigao je čak 12,7% BDP-a, dok je javni dug premašio 300 milijardi evra. S takvim parametrima Grčka je potpuno izgubila povjerenje među investitorima, koji su rizik naplaćivali enormno visokim kamatama na grčke obveznice. Emisija dužničkih hartija od vrijednosti bio je jedini način da prezadužena zemlja ne bankrotira, ali je Vlada ostala i bez tog oružja

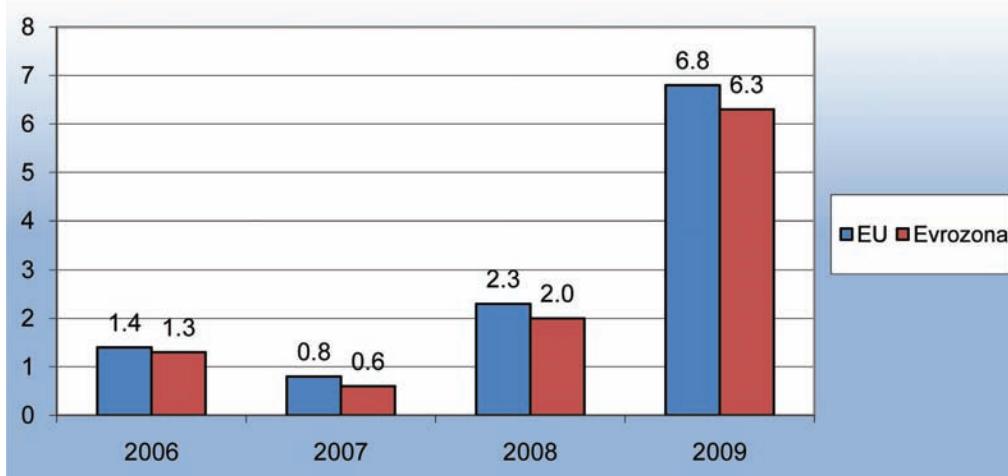
zbog snažnog rasta kamata, koje su morali ponuditi investitorima. Ulje na vatru dolile su globalne rejting agencije sniživši rejting Grčke uz sumnju da ona neće moći servisirati svoje obaveze. To je značilo da čelnici evrozone moraju da progutaju gorku pilulu i prvi put za neku svoju članicu u pomoć pozovu omraženi MMF. Grčka je, dakle, postala prva članica evropske monetarne unije, koja je dobila kredit MMF-a, koji je zajedno sa zemljama evrozone učestvovao u spasonosnom kreditnom paketu teškom 110 milijardi evra.

Mada je prva reakcija finansijskih tržišta na taj aranžman bila pozitivna za samo nekoliko dana optimizam je isčezao. Grčka više nije bila usamljeni evropski problem jer su se tamni oblaci nadvili i nad

Španjom, Portugalom i Irskom. Upravo je Irska postala neslavni rekorder po budžetskom deficitu, koji je dostigao čak 14,3% njenog BDP-a – gotovo pet puta iznad granice postavljene tokom osnivanja evropske monetarne unije. Budžetski manjak Irske je na kraju 2009. godine bio gotovo dvostruko veći u odnosu na kraj prethodne godine.

Nevolje sa budžetskim deficitom imaju i Velika Britanija i Francuska, ali je snaga njihovih privreda, ipak, smanjila dimenziju tog problema. S druge strane, niska konkurentnost i prevelika oslonjenost privreda zemalja južne Europe na pojedine sektore bila je ključni problem u obrani od dužničke krize. Izostanak značajnijeg privrednog rasta u kombinaciji sa ekspanzijom nezaposlen-

Budžetski deficit (% BDP)

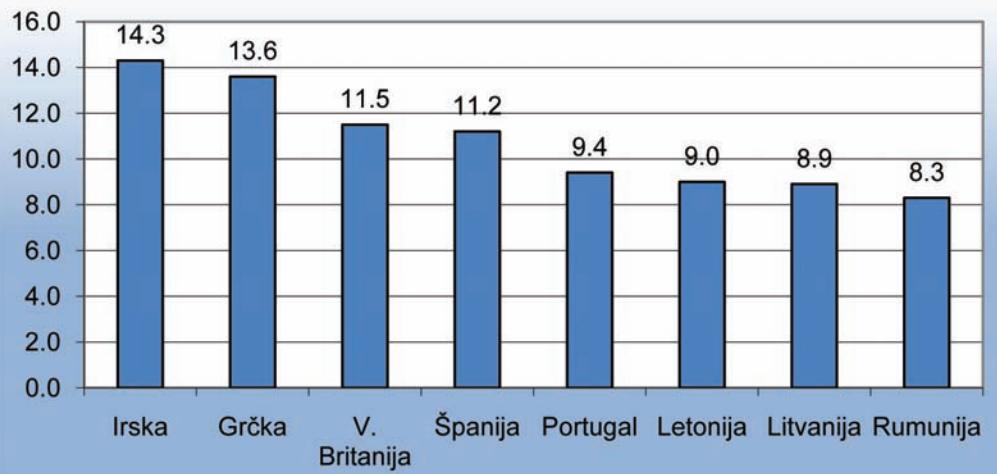
Izvor: Eurostat

ost postali su neprelazne prepreke. Vlade tih zemalja potražile su spas u stezanju kaiša i donošenju radikalnih mjera za budžetsku štednju,

da će ta odluka onemogućiti dalji ekonomski oporavak, pa čak možda izazvati i novu recesiju. Vodeći svjetski eksperti upozorili su na sce-

buđetske probleme u budućnosti, što bi ponovo dovelo do recesije. Mnoge zemlje su, naime, finansijski iscrpljene, jer su njihove vlade

Zemlje s najvećim budžetskim deficitom (% BDP)

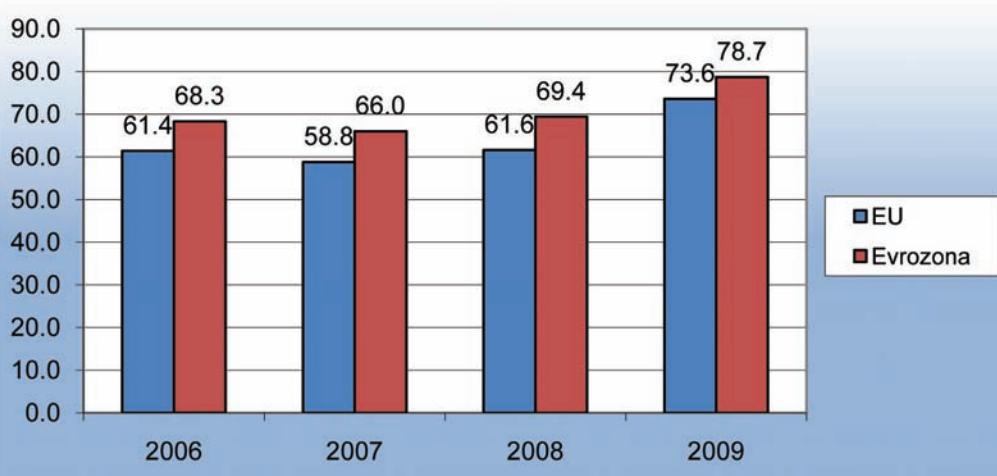
Izvor: Eurostat

a ubrzo su im se na tom planu pridružile i razvijenije zemlje evrozone. Cijela Evropa ušla je u period stezanja kaiša, ali postoji bojazan

nario prema kojem bi oštra štednja mogla da ograniči prve naznake ekonomskog rasta nakon zaustavljanja globalne krize i time pojača

potrošile mnogo novca u dvije godine poslije izbijanja finansijske krize 2008. godine. Osim podsticanja oporavka privrede, njihove

Javni dug (% BDP)

Izvor: Eurostat

vlade sada moraju da se pozabave i drastičnim smanjenjem minusa u državnim kasama.

Pored uticaja na ekonomski oporavak mјere štednje kakve nisu viđene već decenijama dovele su i do nasilnih demonstracija i štrajkova, koji su uzeli i prve ljudske žrtve. Socijalni šok se naročito snažno osjeća u zemljama koje su poslije Drugog svjetskog rata izašle iz siromaštva i postale prosperitetne zahvaljujući decenijama gotovo neprekidnog privrednog rasta. Prvi put od početka slobodnog priliva pomoći EU tokom osamdesetih godina prošlog vijeka Grci se suočavaju sa značajnim padom životnog standarda, jer je Vlada skresala plate, penzije i druga budžetska davanja kako bi smanjila javnu potrošnju i ispunila stroge uslove MMF-a za dobijanje kredita.

S obzirom na broj zemalja koje su zahvaćene dužničkom krizom, pojavile su se sumnje da bi evrozona mogla da opastane u sadašnjem obliku. Dužnička kriza se negativno odrazila i na vrijednost evra, čiji je kurs prema američkom dolaru tonuo sve niže. Iz Brisela je, međutim, stigao novi odgovor u vidu fonda vrijednog 750 milijardi evra namijenjenog za spasavanje ugroženih zemalja evrozone. Slično kao u slučaju Grčke i u tu akciju pozvan je MMF, koji se obavezao da će obezbijediti trećinu potrebnog novca. Fond će biti korišten u slučaju potrebe za stabilizaciju jedinstvene valute i svjetskih tržišta, tako što bi bila pružena pomoć zemljama evrozone koje bi zapale u budžetsko-kreditne teškoće i našle se na udaru finansijskih špekulanata. U Briselu smatraju da se dalje urušavanje stabilnosti evrozone nije smjelo dozvoliti, jer bi samo za spasavanje zemlje veličine Španije, u slučaju "grčkog scenarija", bilo potrebno angažovati nekoliko puta više novca nego u slučaju Grčke.

Dužnička kriza u Evropi nije blizu kraja i pred njenim zvaničnicima su teške odluke kako bi se izborili s manjkom novca u budžetima i rastom socijalnog bunta.

Pise: Mr Saša PETKOVIC
(Autor je predsjednik sekcije za preduzetništvo Udrženja ekonomista RS SWOT)

U velikom broju razvijenih zemalja svijeta i zemalja u razvoju faktoring postaje rastući izvor finansiranja velikih korporacija i malih i srednjih preduzeća (Balling i ostali, 2009). Faktoring, takođe poznat kao finansiranje potraživanja, je popularna forma dolaska do kapitala (Burk i Lehmann, 2006). Faktoriranje je prodaja (cesija) kratkoročnih potraživanja od kupaca faktoru ili faktoring firmi. U najelementarnijem smislu, suština faktoringa svodi se na to da preduzeće proda svoja kratkoročna potraživanja odmah nakon fakturisanja u cijelosti ili djelimično faktoring firmi i nakon toga može odmah ili naknado dobiti potrebnu gotovinu (Mikerević, 2009, pp.198-199).

Ova vrsta finansiranja nije podesna za sva preduzeća, već za mala i srednja preduzeća (MSP) koja imaju veliki obim potraživanja. Faktoring je tip finansiranja u kojem preduzeća prodaju svoja visoko vrijedna potraživanja s popustom prije isteka roka naplate potraživanja i za to dobiju automatski gotovinu. Faktoring nije kredit i ne zahtjeva dodatna zaduženja na strani bilansa stanja preduzeća, mada obezbeđuje radni kapital finansiranjem (Klapper, 2005).

Faktoring

- alternativni način finansiranja preduzeća-

U najelementarnijem smislu, suština faktoringa svodi se na to da preduzeće proda svoja kratkoročna potraživanja odmah nakon fakturisanja u cijelosti ili djelimično faktoring firmi i nakon toga može odmah ili naknado dobiti potrebnu gotovinu

Faktoring posebno može da bude koristan izvor finansiranja u zemljama sa slabim sudskim izvršenjima

Ova vrsta finansiranja nije podesna za sva preduzeća, već za mala i srednja koja imaju veliki obim potraživanja

i nesavršenom evidencijom potraživanja, kao što je slučaj sa BiH, jer se prodaju potraživanja, a ne kolateral, i faktorisana potraživanja nisu dio stečajne mase MSP. Međutim, empirijska istraživanja pokazuju da je faktoring rasprostranjeniji u zemljama sa većim ekonomskim rastom i razvojem i razvijenim kreditnim biroima (ibid., 2005). "Faktoring firma uz naknadu (proviziju od 1 do 3%) otkupljuje potraživanja prije isteka roka plaćanja, preuzima poslove naplate, opominjanja, knjigovodstvene poslove i poslove rizika naplate potraživanja" (Mikerević, 2009, p.199). Velika prednost fak-

toringa je što se proizvodi prodaju direktno kupcu gdje preduzeće prodavac daje trgovački kredit, a istovremeno se naplaćuje takvo potraživanje od faktoring firme i stiže do neophodne gotovine koja je bila vezana u potraživanjima. Prema Mikereviću (2009), usluge faktoring firmi naročito koriste MSP, ali i neka velika preduzeća, pri čemu se ugovorom o faktoringu, faktoring firma može obavezati da prihvata:

•cesiju potraživanja svoga komitenta na faktoring firmu, pri čemu

•vođenje knjigovodstva komitenta.

Faktoring se često koristi u srednje razvijenim, ali manje nego u razvijenim zemljama. Prosječan racio faktoringa u odnosu na BDP je 1,1% u srednje razvijenim zemljama, dok je prosječan racio kredita privatnom sektoru u odnosu na BDP 55,67%. S druge strane, u visoko razvijenim zemljama prosječan racio faktoringa u odnosu na BDP je 2,56%, dok je prosječan racio kredita privatnom sektoru u odnosu na BDP 104,05% (Klapper, 2005, p.8). Generalno posmatravši, krediti i lizing se najviše koriste kao izvori eksternog finansiranja, dok faktoring još traži svoje mjesto kao alternativni izvor finansiranja.

Faktoring se često koristi u srednje razvijenim, ali znatno manje nego u razvijenim zemljama

faktoring firma isplaćuje cedirana potraživanja komitentu uz diskont,
•naplatu potraživanja komitentna u svoje ime i za njegov račun uz odborenja kredita komitentu,
•ispitivanje kreditnog boniteta kupaca komitenta,
•marketing istraživanja za račun komitenta

Literatura

- Burk, J.E., and Lehmann, R.P., (2006), Financing your small business, Naperville, Illinois: Spinhix Publishing.
- Klapper, L., (2005), The Role of Factoring for Financing Small and Medium Enterprises, World Bank Policy Research Working Paper 3593.
- Mikerević, J.D., (2009), Finansijski menadžment, Banja Luka: Ekonomski fakultet; Finrar.

Životno osiguranje šansa za razvoj

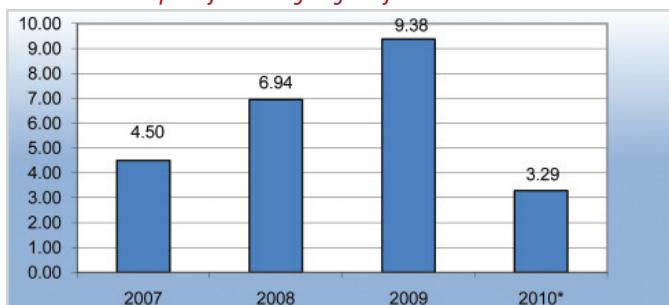
Tržište životnog osiguranja RS ima značajan potencijal, a da bi bio iskorišten, uz rast BDP-a po stanovniku, potrebno je stvoriti povoljniji ambijent i podići kulturu osiguranja među stanovništvom

Prošla godina bila je kritična za životna osiguranja na domaćem, ali i na tržištima zemalja u okruženju. Životna osiguranja su inače prva na udaru krize, jer se radi o dobrovoljnim osiguranjima. Logično je da je stanovništvo zbog drugih potreba životno osiguranje na dnu ljestvice, jer najprije zadovoljavaju osnovne potrebe, pa tek ako im preostane novca mogu razmišljati o polisi

osiguranju, kao i da vrše otkup polise osiguranja, odnosno prekidaju ugovor i uzimaju nazad dio uplaćenih premija osiguranja. Bez obzira na sve, mi smo u 2009. godini ostvarili rast fakturisane premije, iako su mnoga društva za osiguranje u zemljama okruženja zabilježila pad.

Po svim očekivanjima ova godina će biti još teža za društva koja se bave poslovima životnog osiguranja, jer

Iznos obračunate premije životnog osiguranja

životnog osiguranja. U situaciji kada radnici neredovno dobijaju plate i kada, uopšte, mnogo ljudi ostaje bez posla teško je očekivati od njih da sebi priušte životno osiguranje. Takve probleme imali su i neki od naših klijenata, koji su bili prinuđeni da raskidaju ugovor o životnom

se očekuje da će tekuća kriza najteže pogoditi upravo ovu vrstu osiguranja. Kriza je na naše tržište stigla kasnije, u odnosu na zemlje Zapadne Evrope, i za očekivati je da i duže potraje. Mi smo malo i otvoreno tržište koje je veoma izloženo spoljnjim rizicima. S druge strane, naše tržište je nerazvijeno i nemamo povoljan ambijent koji bi društvima za osiguranje omogućio priliku da krenu putem razvoja životnih osiguranja.

Konstantno slušamo da treba razvijati sve ostale vrste osiguranja, kako osiguranje od autoodgovornosti ne bi imalo preveliko učeće u strukturi ukupne obračunate premije, kao što je trenutno slučaj u RS. Međutim,

na tom planu se ništa ne radi, pogotovo kada je riječ o razvoju životnih osiguranja. U svijetu oko 60% ukupne premije se odnosi na životna i penziona osiguranja. Zbog toga su u razvijenim zemljama kompanije koje se bave životnim osiguranjima veliki institucionalni investitori i generatori razvoja. Takve kompanije raspolažu kvalitetnim dugoročnim sredstvima, jer prosječno trajanje ugovora o životnom osiguranju iznosi 20 godina. Dobar primjer je Austrija, gdje su društva za osiguranje pedesetih godina prošlog vijeka insistirala da država krene s emisijom obveznica, što je i učinjeno, i premijom osiguranja je finansiran razvoj cijele zemlje.

Mi smo takav potencijal već pokazali, jer smo u obveznice opština i gradova, stare devizne štednje RS i NLB Razvojne banke investirali više od 13 miliona KM. Nažalost, imamo situaciju da to ljudi kod nas ne prepoznaju i da su potpuno nezainteresovani za takvu razvojnu strategiju. Takođe, postoji dosta neznanja i među onima koji donose akte kojima se uređuje poslovanje društava za osiguranje (zakonodavci, regulatori...). Zbog toga u RS nema poreskih olakšica za životno osiguranje, a s druge strane te beneficije su omogućene za dobrovoljne penzione fondove, iako oni još nisu ni zaživjeli. Dakle, osiguravajućim kompanijama se ne nudi takva šansa, mada je životno osiguranje trenutno najsigurniji način da građani uštide novac za treću životnu dob. Bilo je napomenuti da će poreske olakšice obuhvatiti i životna osiguranja, ali su precizirani rokovi već probijeni, pa je za očekivati da će se time baviti na narednom sazivu parlamenta, budući da smo u izbornoj godini. Upravo će izbori i produžiti ekonomsku krizu u RS, s obzirom na to da je u vrijeme izborne kampanje ekonomija uvek na mar-

Piše: Veselin PETKOVIĆ
(Autor je direktor Grawe
osiguranja a.d. Banjaluka)

gini interesovanja. Tržište životnog osiguranja RS ima značajan potencijal, a da bi bio iskorišten, pored stvaranja povoljnijeg ambijenta i kulture osiguranja među stanovništvom, ključno je da dođe do rasta BDP-a po stanovniku kako bi građani bili u prilici da izdvoje dio primanja za polis životnog osiguranja. Ohrabrujuće je da, i pored problema, vidimo sve veći broj mladih koji imaju stabilne poslove i prepoznaju značaj životnog osiguranja za svoju budućnost. Takođe, veliki problem u RS predstavlja penzioni sistem čija je reforma neophodna kako bi ljudi imali priliku za dodatnu štednju za starost. Niko ne može da zna šta će za 30 godina biti sa državnim penzionim fondom i da li će moći da prikupi dovoljno novca za isplatu penzija. Upravo zbog toga na Zapadu ljudi imaju polisu životnog osiguranja, uplaćuju novac u privatni penzioni fond, kupuju obveznice i štede u bankama kako bi stvorili sigurnu bazu za starost i ne bi pali na teret države. To je neminočnost koja nas očekuje u budućnosti, jer građani ni danas ne mogu da žive od penzije, a pitanje je šta će biti za 20 ili 30 godina. Mi smo već sada u situaciji da se izjednačio broj radnika i penzionera i takvo stanje je dugoročno neodrživo.

PORTRET UDRUŽENJA EKONOMISTA RS SWOT

Šta smo sve radili

Počeli smo skromno, kao grupa entuzijasta, u septembru 2007. godine

Imamo više od 100 članova iz svih ekonomskih i društvenih sektora RS

Organizovali smo 20 događaja, kojima je prisustvovalo više od 1.200 polaznika

Bili smo aktivni u Banjoj Luci, Istočnom Sarajevu, Sarajevu, Brčkom, Bijeljini, Mrkonjić Gradu...

Organizujemo seminare, okrugle stolove, panel diskusije, radionice, kurseve...

Radimo projekte, studije izvodljivosti, strategije...

Samo u zadnjih 9 mjeseci smo organizovali

- 8 seminara,
- 1 okrugli sto,
- 1 panel diskusiju,
- 2 kursa
- 1 radionicu,
- izdali 1 knjigu...

Družimo se svakog zadnjeg petka u mjesecu, a nekad i češće

SWOT

UDRUŽENJE EKONOMISTA REPUBLIKE SRPSKE

NOVOSTI IZ EKONOMIJE

POSTANITE ČLAN!

WWW.SWOT.BA TEL.: 051 322 960 FAKS: 051 322 961

Perut i seboreja

rješavam

Mycoseb

šampon

Farmaceutski preparat
efikasan kod:

- peruti i seboreje
- gljivičnih oboljenja kose i kože glave

Koristite **Mycoseb** 2 puta nedeljno u toku 2 do 4 nedelje.
Ostavite da djeluje 3 do 5 minuta, potom isperite vodom.

MOJAapoteka Brendura

Prije upotrebe poslužiti predmet uputstvu. Za više informacija posjeti svog ljekara ili farmaceuta. [Consult your doctor or pharmacist](#)

Adresa: Kralja Petra Karađorđevića 109/II,
78000 Banja Luka

Telfon: 051/222-950, 051/222-960

Fax: 051/222-951

E-mail: office.banjaluka@grawe.at

Web: www.grawe.rs.ba

Osiguranje na **Vašoj** strani!